Ἀριθ. 428 — Λεπτὰ εἴκοσι πέντε.

ΕΤΟΣ Θ'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΙΖ' | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρ. ἑκάστ. ἔτους καὶ εἶναι ἐτήσιαι.— Γραφεῖον Διευθ. Ἐπὶ τῆς λεωφ. Πανεπιστημίου 39. | 11 Μαρτίου 1884

Ο ΑΛΛΟΚΟΤΟΣ ΦΟΝΕΥΣ

(Διήγημα ὑπὸ Edgar Poë.)

Τὴν ἄνοιξιν καὶ μέρος τοῦ θέρους τοῦ ἔτους 18 . . διέτριψα ἐν Παρισίοις· ἐκεῖ δ' ἐγνώρισα κύριόν τινα, ὀνομαζόμενον Κ. Αὔγουστον Δυπέν· οὗτος κατήγετο ἐξ οἰκογενείας καλῆς καὶ διασήμου μάλιστα, ἀλλ' ἕνεκα σειρᾶς ἀτυχῶν περιπετειῶν εἰς τοσαύτην περιέστη ἔνδειαν, ὥστε ἡ δύναμις τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ἐξέλιπε τέλεον, καὶ ἐπαύσατο μεριμνῶν περὶ ἀνακτήσεως τῆς κοινωνικῆς του θέσεως, ἀπέστη δὲ πάσης προσπαθείας πρὸς βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν του. Ἐκ γενναιοδωρίας τῶν δανειστῶν του διετήρησεν ἀσήμαντα λείψανα τῆς πατρικῆς κληρονομίας, δι' αὐστηροτάτης δὲ οἰκονομίας κατώρθου νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὰς πρωτίστας ἀνάγκας του μόνον διὰ τοῦ γλίσχρου εἰσοδήματος, ὅπερ ἐντεῦθεν ἀπελάμβανεν. Ἡ στέρησις τοῦ περιττοῦ ἤκιστα ἐλύπει αὐτόν. Ἡ μόνη πολυτέλεια ἐν ταῖς δαπάναις του ἦν ἡ πρὸς ἀγορὰν βιβλίων, ἀλλὰ καὶ αὕτη εὐκόλως πληροῦται ἐν Παρισίοις.

Τὸ πρῶτον συνηντήθην μετ' αὐτοῦ ἐν μικρᾷ βιβλιοθήκῃ τῆς ὁδοῦ Μομμάρτρης, ἐπειδὴ δὲ κατὰ σύμπτωσιν ἐζητήσαμέν ποτε ἀμφότεροι τὸ αὐτὸ σπάνιον καὶ περίεργον βιβλίον, ἤλθομεν εἰς στενωτέραν πρὸς ἀλλήλους συνάφειαν. Ἔκτοτε ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπανεβλέπομεν ἀλλήλους συχνάκις· μετὰ ζωηροῦ δ' ἐνδιαφέροντος ἠσμένιζον νὰ κούω τὴν διήγησιν τῶν περιπετειῶν τοῦ Δυπέν, ἃς οὗτος ἀνεκοίνου μετὰ τῆς παρρησίας, τῆς διακρινούσης τὸν Γάλλον, ὅταν πρόκειται λόγος περὶ ἑαυτοῦ. Ἡ εὔροια τῶν γνώσεων αὐτοῦ ἤγειρε τὸν θαυμασμόν μου, πρὸς δὲ τούτοις ἠσθανόμην ὅτι πολὺ ἐνεῖχον τὸ ἐλκυστικὸν ἡ θέρμη, ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ ἀνθηρότης τῆς φαντασίας αὐτοῦ. Ἐμόρφωσα δὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ συναναστροφὴ μετὰ τοιούτου ἀνδρὸς ἦν πολύτιμος καὶ συντελεστικωτάτη πρὸς τὸν σκοπόν, ὃν ἐπεδίωκον τότε ἐν Παρισίοις· τοῦτο ἀπροκαλύπτως ὡμολόγησα αὐτῷ. Ἐπὶ τέλους συνεφωνήσαμεν νὰ συνοικήσωμεν κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις διαμονήν μου, ἐπειδὴ δὲ τὰ οἰκονομικά μου ἦσαν εἰς ὁμαλωτέραν κατάστασιν τῶν ἰδικῶν του, τὸν παρεκάλεσα νὰ μοι ἐπιτρέψῃ, ὅπως ἰδίᾳ δαπάνῃ ἐνοικιάσω παλαιὸν καὶ ἑτοιμόρροπον οἴκημα ἐν τῷ προαστείῳ Ἁγίου Γερμανοῦ, (ὅπερ ἔμενεν ἔρημον ἕνεκα δεισιδαιμόνων θρύλων, περὶ ὧν ἡμεῖς οὐδόλως ἐφροντίζομεν) καὶ νὰ κοσμήσω αὐτὸ διὰ σκευῆς συμφώνου πρὸς τὰ μελαγχολώδη καὶ στυγνὰ αἰσθήματα ἀμφοτέρων.

Ἂν ὁ κόσμος ἐμάνθανε τὸν τρόπον τοῦ ζῆν ἡμῶν θὰ ἐξελάμβανεν ἡμᾶς ἀφεύκτως ὡς παράφρονας, ἢ τοὐλάχιστον ὡς πάσχοντας ἐξ ἀβλαβοῦς μανίας. Διῃτώμεθα ἐν τελείῳ ἀποκλεισμῷ. Οὐδεὶς ἐπεσκέπτετο ἡμᾶς, ἐφρόντισα μάλιστα μετὰ πολλῆς προσοχῆς ν' ἀποκρύψω τὴν κατοικίαν ἡμῶν ἀπὸ τοὺς προτέρους φίλους μου· ὁ Δυπὲν ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ πολλοῦ χρόνου οὐδένα εἶχε πλέον γνώριμον ἐν Παρισίοις. Ὥστε εἴμεθα οὕτω κατάμονοι, καὶ ἰδιοπραγμονοῦντες.

Μία τῶν τοῦ φίλου μου ἰδιοτροπιῶν (διότι δὲν δύναμαι νὰ εὕρω καταλληλοτέραν ὀνομασίαν) ἦτο καὶ ἡ ἀγάπη τῆς νυκτὸς χάριν αὐτῆς ταύτης, ἄνευ ἀντιρρήσεως δὲ συνεμορφώθην καὶ τῇ ἰδιοτροπίᾳ ταύτῃ, ὡς ἐποίησα καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἀτοπίας καὶ δυσκολίας τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κυριαρχῇ ἡμῶν διαρκῶς ἡ σκοτεινὴ θεότης, προσεπαθοῦμεν ὅπως τοὐλάχιστον κατ' ἐπίφασιν διατελῶμεν ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς. Ἅμα ἐφώτιζε καὶ ἀμέσως ἐκλείομεν τὰ εὐπαγῆ παραθυρόφυλλα τῆς παλαιᾶς οἰκίας, καὶ ἡνάπτομεν μυροβρεχῆ τινα κηρία, διαχέοντα φῶς ἀμυδρὸν καὶ ὠχρόν. Καὶ ἐβυθιζόμεθα εἰς ὄνειρα ἐγρηγορότων, ἀνεγινώσκομεν, ἐγράφομεν ἢ διελεγόμεθα, μέχρις οὗ ὁ κώδων τοῦ ἑσπερινοῦ ἀνήγγειλεν, ὅτι ἐπῆλθεν ἡ ἀληθινὴ σκοτία. Τότε δ' ἐξηρχόμεθα καὶ συμπεπλεγμένους ἔχοντες τοὺς βραχίονας περιεπατοῦμεν ἀνὰ τὰς ὁδούς, ἐξακολουθοῦντες συζητήσεις περὶ θεμάτων, περὶ ὧν ἐνδιετρίψαμεν τὴν ἡμέραν, ἢ ἐπλανώμεθα εἰκῇ μέχρι βαθείας νυκτός, ἐν τῇ ἀτελειώτῳ ἐναλλαγῇ λαμπροῦ φωτὸς καὶ ζόφου ἐν τῇ πολυόχλῳ πόλει, ἀναζητοῦντες ἀφορμὰς μελέτης.

Ἐν τοιαύταις περιστάσεσι παρετήρησα καὶ ἐθαύμασα ἐν τῷ Δυπὲν (καίτοι δὲν ἔπρεπε νὰ παραξενεύωμαι, γινώσκων τὸ ἀγχίνουν αὐτοῦ) ἰδιοφυὲς πλεονέκτημα πρὸς τὴν ἀνάλυσιν· καίπερ δὲ μὴ ἐπιδεικνύων τοῦτο, ἐφαίνετο ὅμως τὰ μέγιστα ἀσμενίζων εἰς ἐνάσκησιν αὐτοῦ, καὶ τὸ

ὡμολόγει μάλιστα παρρησίᾳ. Γελῶν δ' ἐνδομύχως ἔλεγεν, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων ἔχουσι δι' αὐτὸν θυρίδας ἐν τῷ στήθει, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ του ἔφερε συχνάκις ἀληθῶς καταπληκτικὰ μαρτύρια ἀκριβεστάτης γνώσεως τοῦ ἰδίου μου χαρακτῆρος. Ἐν τοιαύταις δὲ στιγμαῖς ἦν ἀπαθὴς καὶ ὡς ἐν ἀφαιρέσει διατελῶν, οἱ ὀφθαλμοί του ἐφαίνοντο ὥσπερ ἐσβεσμένοι καὶ ἡ φωνή του, φωνὴ ὑψιφώνου, ὑψοῦτο βεβιασμένως, καὶ θαντήχει παραδόξως ἂν μὴ ἐκάλυπτε τὸ παράχορδον ἡ μεγάλη σαφήνεια καὶ τὸ καλλίφθογγον τῆς προφορᾶς. Βλέπων δ' αὐτὸν ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἀνεμιμνησκόμην πάντοτε τοῦ παλαιοῦ δόγματος περὶ τοῦ διμεροῦς τῆς ψυχῆς καὶ ἐφανταζόμην διπλοῦν τινα Δυπέν, ἕνα δημιουργὸν καὶ ἕτερον ἀναλυτήν.

Διὰ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ὅμως οὐδαμῶς σκοπῶ νὰ προϊδεάσω τινά, ὅπως ὑπολάβῃ ὅτι σκοπῶ νὰφηγηθῶ αἰνιγματώδη τινὰ καὶ μυστηριώδη, ἢ νὰ γράψω μυθιστόρημα. Τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος πλεονεκτήματα τοῦ Δυπὲν προήρχοντο ἐξ ὑπερβολικῆς ἐντάσεως ἴσως δὲ καὶ ἐξ ἀσθενικοῦ ἐρεθισμοῦ τῆς διανοίας. Τὸ δὲ εἶδος τῶν ὑπ' αὐτοῦ τότε κατορθουμένων δύναται ἴσως νὰ παρασταθῇ προσφυῶς δι' ἑνὸς παραδείγματος.

Μίαν ἑσπέραν ἐβαδίζομεν ἡσυχῇ ἐν ῥυπαρῷ δρομίσκῳ πλησίον τοῦ Βασιλικοῦ Παλατίου (Palais Royal), εἰς σκέψεις ἐμβεβυθισμένοι ἀμφότεροι, διότι ἐπὶ ἓν τετάρτου τῆς ὥρας οὐδεὶς ἡμῶν οὐδὲ συλλαβὴν ἐξεστόμισεν, ὅτε αἰφνιδίως ὁ Δυπὲν διέρρηξε τὴν σιωπήν, εἰπών:

« Ὁμολογουμένως εἶναι πολὺ κοντός, καὶ θὰ ἦτο καταλληλότερος διὰ τὸ *Θέατρον τῶν Ποικιλιῶν!*

— Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία,» ἀπεκρίθην ἀσυνειδήτως καὶ χωρὶς νὰ παρατηρήσω ἐν τῇ ἀλλοφροσύνῃ μου, πόσον παραδόξως συνεφώνει ἡ ὁμιλία τοῦ Δυπὲν πρὸς τὰς ἰδίας μου σκέψεις. Μετά τινας στιγμὰς κατεῖδον τοῦτο μετὰ μεγίστης ἐκπλήξεως.

« Τοῦτο δὲν τὸ χωρεῖ ὁ νοῦς μου, Δυπέν, εἶπον ἔκθαμβος. Ὀφείλω νὰ σοι ὁμολογήσω, ὅτι μὲ ἐμβάλλεις εἰς ἀπορίαν, καὶ δὲν τολμῶ πλέον νὰ ἐμπιστευθῶ εἰς τὰς αἰσθήσεις μου. Ἐσυλλογιζόμην . . . »

Διέκοψα δὲ τὸν λόγον, ὅπως βεβαιωθῶ ἂν πράγματι ἐνεβάτευσεν εἰς τοὺς διαλογισμούς μου.

« Ἐσυλλογίζεσο τὸν Σαντιλλύ, ἀπήντησε. Διατί διέκοψας τὸν λόγον; Ἐσκέπτεσο, ὅτι ἕνεκα τοῦ μικροῦ ἀναστήματός του δὲν εἶνε κατάλληλος νὰ ὑποκρίνεται τραγικὰ πρόσωπα.»

Τοῦτο ἀκριβῶς ἐσκεπτόμην. Ὁ Σαντιλλὺ πρῴην ἐμβαλλωματᾶς, κατοικῶν ἐν τῇ ὁδῷ ἁγίου Διονυσίου, καταληφθεὶς ἐκ πάθους πρὸς τὴν σκηνήν, ὑπεκρίθη τὸν Ξέρξην ἐν τῇ ὁμωνύμῳ τραγῳδίᾳ τοῦ Κρεβιλλών, καὶ ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ ἀνάριθμα σκώμματα.

« Εἰπέ μοι πρὸς Θεοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει τίνος μεθόδου, ἂν πράγματι διὰ μεθόδου κατορθοῖς τοῦτο, ἐπὶ τῇ βάσει τίνος μεθόδου δύνασαι νὰ παρακολουθῇς οὕτω πως τὸν εἱρμὸν τῶν ἰδεῶν μου; ἀνεφώνησα. Καὶ ὄντως ἤμην πλειότερον ἢ ὅσον ὡμολόγουν ἐκπεπληγμένος.

— Ὁ ὀπωροπώλης σὲ ἔκαμε νὰ συμπεράνῃς, ὅτι ὁ ὑποδηματοποιὸς δὲν ἔχει τὸ ἀπαιτούμενον εἰς Ξέρξην ἀνάστημα.

— Ὁ ὀπωροπώλης; αὐξάνεις πλειότερον τὴν ἔκπληξίν μου. Δὲν εἰξεύρω ποῖον ὀπωροπώλην ἐννοεῖς.

— Τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος σὲ ἔσπρωξεν, ὅτε εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην· πρὸ ἑνὸς περίπου τετάρτου τῆς ὥρας. »

Ἀνεμνήσθην τότε, ὅτι συνεκρούσθη πρός με ἄνθρωπος φέρων ἐπὶ κεφαλῆς κάλαθον πλήρη μήλων, ὅτε ἐκ τῆς ὁδοῦ Κ. εἰσήλθομεν εἰς τὸν δρομίσκον, ἐν ᾧ εὑρισκόμεθα, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθην καὶ πάλιν νὰ διίδω ὁποία σχέσις ὑπῆρχε μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Σαντιλλύ.

« Θὰ σοὶ τὸ ἐξηγήσω, εἶπεν ὁ Δυπέν, ἐν ᾧ οὐδὲ ἴχνος ὑπῆρχεν ἀγυρτείας. Ὅπως δὲ κατανοήσῃς πάντα καλλίτερον, θὰνατρέξωμεν πρῶτον εἰς τὸν εἱρμὸν τῶν ἰδεῶν σου, καὶ δὴ ἀπὸ τῆς παρούσης στιγμῆς μέχρι τῆς συγκρούσεως μετὰ τοῦ ἐν λόγῳ ὀπωροπώλου. Οἱ κυριώτατοι δακτύλιοι τῆς ἀλύσεως ταύτης εἶνε ὁ Σαντιλλύ, ὁ Ὠρίων, ὁ ἰατρὸς Νίκολς, ὁ Ἐπίκουρος, ἡ στερεοτομία, οἱ λίθοι τοῦ λιθοστρώτου, ὁ ὀπωροπώλης. »

Ὀλίγοι βεβαίως εἶνε οἱ μὴ παρακολουθήσαντές ποτε τὴν ὁδόν, δι' ἧς ἔφθασαν εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πόρισμα. Ἡ ἐργασία αὕτη τοῦ νοῦ εἶνε συνήθως τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρουσα, ὁ δὲ κατὰ πρῶτον ποιήσας ταύτην μένει ἔκθαμβος ἐπὶ τῇ μεγάλῃ κατὰ τὸ φαινόμενον διαφορᾷ καὶ τῇ πλήρει ἀσυναρτησίᾳ τῆς ἀρχικῆς ἀφετηρίας καὶ τοῦ τελικοῦ συμπεράσματος. Ὥστε ἡλίκος ἦν ὁ θαυμασμός μου, ἀκούοντος τοὺς λόγους τοῦ Γάλλου, οἵτινες δὲ δύναμαι νὰποκρύψω ὅτι ἦσαν ἀκριβέστατοι! Ἐξηκολούθησε δ' οὗτος ὡς ἑξῆς.

« Ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, μικρὸν προτοῦ νὰ καταλίπωμεν τὴν Κ. ἡ ὁμιλία μας περιστρέφετο εἰς θέμα περὶ ἵππων. Ὅτε δ' ἐκάμψαμεν τὴν ὁδὸν ἐκείνην, εἰς ὀπωροπώλης φέρων ἐπὶ κεφαλῆς μέγαν κάλαθον, διῆλθεν ἔμπροσθεν ἡμῶν ἐν βίᾳ καὶ σὲ ἐξώθησεν εἰς σωρὸν λίθων χρησιμευόντων πρὸς στρῶσιν τῆς ὁδοῦ. Ἐπάτησες ἐπὶ τῶν λίθων, ὠλίσθησες, ἐκτύπησες εἰς τοὺς ἀστραγάλους καὶ πονέσας ἐφάνης καταληφθεὶς ἐξ ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως, ὑπεψιθύρισας ὀλίγας λέξεις, ἔστρεψες τὴν κεφαλὴν εἰς τὸν σωρόν, καὶ εἶτα προεχώρησες ἐν σιγῇ. Δὲν ἐπέστησα ἰδιαζόντως τὴν προσοχήν μου εἰς ταῦτα, ἀλλ' ἡ παρατήρησις

κατέστη παρ' ἐμοὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους δευτέρα φύσις. Προσήλωσας κατόπιν τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν ὁδόν, καὶ προσεκτικῶς περιειργάζεσο τὰς ὀπὰς καὶ τὰς τροχιὰς τοῦ λιθοστρώτου ὥστε κατενόησα, ὅτι ἠσχολεῖσο ἀκόμη εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν λίθων· ὅτε δ' εἰσήλθομεν εἰς τὸν παρακείμενον δρομίσκον Λαμαρτίνου, ὁ ὁποῖος πρὸς ἀπόπειραν εἶνε ἐστρωμένος διὰ λίθων σφηνουμένων πρὸς ἀλλήλους, τὸ πρόσωπόν σου ἱλαρύνθη καὶ παρετήρησα ὅτι τὰ χείλη σου ἐκινήθησαν, οὐδόλως δ' ἀμφέβαλα ὅτι ὑπεψιθύρισας τὴν λέξιν στερεοτομίαν, ὡς ἐζητημένως κἄπως ἀποκαλεῖται τὸ τοιοῦτο εἶδος τῆς λιθοστρώσεως. Ἐγίνωσκον δέ, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κάμῃς χρῆσιν τῆς λέξεως χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῇς, τὰς ἀτόμους καὶ σὺν αὐταῖς τὴν θεωρίαν τοῦ Ἐπικούρου. Ἐπειδὴ δὲ γενομένου πρὸ ὀλίγου λόγου περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος εἶπον, ὅτι αἱ ἀόριστοι ὑποθέσεις τοῦ μεγαλοφυοῦς ἕλληνος κρατύνονται ὑπὸ τῆς σημερινῆς θεωρίας περὶ τῆς ἐκ τῶν νεφελωδῶν κοσμογονίας, εἶχον τὴν πεποίθησιν ὅτι κατ' ἀκολουθίαν ἔμελλες νὰ ὑψώσῃς τὸ βλέμμα πρὸς τὴν νεφελώδη τοῦ Ὠρίωνος. Καὶ ὄντως ἔστρεψας πρὸς τἄνω τοὺς ὀφθαλμούς, οὕτω δ' ἐβεβαιώθην, ὅτι μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου παρηκολούθησα ἀπταίστως τὸν εἱρμὸν τῶν ἰδεῶν σου. Ἐν τῇ πικρᾷ ἐπικρίσει τοῦ Σαντιλλύ, τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ χθεσινῷ φύλλῳ τοῦ *Μουσείου*, ὁ εἴρων συγγραφεὺς ἐποίει δηκτικωτάτους ὑπαινιγμοὺς περὶ τοῦ ὀνόματος, ὅπερ μετέβαλεν ὁ ὑποδηματοποιὸς εὐθὺς ὡς ὑπεδύθη τὸν τραγικὸν κόθορνον, παρετίθει δὲ καὶ λατινικόν τινα στίχον, περὶ οὗ πολλάκις ὡμιλήσαμεν:

Perdidit antiquum litera prima sonum.

Σοὶ εἶχον εἰπεῖ, ὅτι τοῦτο ἀνεφέρετο εἰς τὸν Ὠρίωνα, λεγόμενον τὸ πρῶτον Οὐρίωνα, κατά τινα ἀρχαῖον μῦθον, καὶ εἶξευρον ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὸ ἐλησμόνησας. Ὅθεν ἦτο πρόδηλον, ὅτι ἔμελλες νὰ συσχετίσῃς τὰ δύο ὀνόματα, τοῦ Ὠρίωνος καὶ τοῦ Σαντιλλύ. Καὶ ὅτι πράγματι τὸ ἔκαμες κατενόησα ἐκ τοῦ μειδιάματος, ὅπερ διέστειλε τὰ χείλη σου. Ἐσυλλογίσθης τὴν θυσίαν τοῦ δυστυχοῦς ὑποδηματοποιοῦ. Μέχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς ἐβάδιζες ἐσκυμμένος, ἀλλὰ τότε ἀνώρθωσας τὴν κεφαλὴν ὑψηλά, καὶ ἐβεβαιώθην οὕτως, ὅτι ἀνελογίζεσο τὸ ταπεινὸν ἀνάστημα τοῦ Σαντιλλύ. Τότε λοιπὸν διέκοψα τὰς σκέψεις σου, ὅτι ὁ Σαντιλλὺ εἶνε πράγματι πολὺ κοντός, καὶ θὰ ἦτο καταλληλότερος διὰ τὸ θέατρον τῶν Ποικιλιῶν. »

Μικρὸν μετὰ τὸν διάλογον τοῦτον ἀνέγνωμεν ἐν τῷ ἑσπερινῷ φύλλῳ τῆς *Ἐφημερίδος τῶν δικαστηρίων* (Gazette des Tribunaux) τὸ ἑπόμενον ἄρθρον, ὅπερ τὰ μέγιστα ἐκέντησε τὴν περιεργίαν ἡμῶν.

« *Μυστηριώδης φόνος.* Σήμερον τὴν πρωΐαν οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ συνοικίᾳ Ἁγίου Ῥόκου ἀφυπνίσθησαν ἐκ κραυγῶν, αἵτινες ἐφαίνοντο προερχόμεναι ἐκ τοῦ τετάρτου στέγους οἰκίας τινὸς τῆς ὁδοῦ Μόργκ· ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ ἦτο γνωστόν, ὅτι κατῴκουν ἡ κυρία Λεσπαναὶ καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς. Μετὰ βραχεῖαν χρονοτριβήν, προελθοῦσαν ἐκ τῆς ἀποτυχούσης προσπαθείας, ὅπως διὰ τοῦ συνήθους τρόπου εἰσέλθωσιν εἰς τὴν οἰκίαν, διέρρηξαν τὴν θύραν διὰ μοχλοῦ καὶ ὀκτὼ ἢ δέκα γείτονες εἰσέδυσαν ἐντός, συνοδευόμενοι ὑπὸ δύο κλητήρων. Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ κραυγαὶ ἐσίγησαν, ἀλλ' ὅτε οἱ εἰσελθόντες ἀνήρχοντο τὴν κλίμακα τοῦ πρώτου πατώματος ἤκουσαν δύο ἢ πλείονας φωνὰς φιλονεικούντων, αἵτινες τοῖς ἐφάνη ὅτι προήρχοντο ἐκ τοῦ ἄνω μέρους τῆς οἰκίας. Ὅτε δ' ἔφθασαν εἰς τὴν κλίμακα τοῦ δευτέρου πατώματος, αἱ φωναὶ ἐκεῖναι ἐσίγησαν καὶ παντελὴς ἐπεκράτει ἡσυχία. Οἱ εἰσελθόντες ἐχωρίσθησαν καθ' ὁμάδας καὶ ἐξηρεύνησαν μετὰ σπουδῆς ὅλην τὴν οἰκίαν. Φθάντες δ' εἰς μέγα τι δωμάτιον τοῦ τετάρτου πατώματος καὶ διαρρήξαντες τὴν κεκλεισμένην θύραν αὐτοῦ, εἶδον θέαμα φρικῶδες καὶ ἀπαίσιον.

« Τὸ δωμάτιον ἦτο ἐν μεγίστῃ ἀταξίᾳ, τὰ ἔπιπλα συντετριμμένα καὶ τῇδε κἀκεῖσε ἐρριμμένα. Τὰ στρώματα μιᾶς κλίνης εὑρίσκοντο ἐσφενδονημένα εἰς τὸ μέσον τοῦ δωματίου· ἐπί τινος καθίσματος ἔκειτο ξυράφιον πεφυρμένον αἵματι. Ἐν δὲ τῇ ἑστίᾳ εὑρέθησαν δύο ἢ τρεῖς μακροὶ καὶ πυκνοὶ αἱματόφυρτοι βόστρυχοι πολιᾶς κόμης, οἵτινες προφανῶς ἐξερριζώθησαν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἦσαν ἐσκορπισμένα τέσσαρα χρυσᾶ ναπολεόνεια, ζεῦγος ἐνωτίων κοσμουμένων διὰ τοπαζίων, τρία μεγάλα ἀργυρᾶ κοχλιάρια, τρία μικρότερα ἐξ ἀλγερίνου μετάλλου, καὶ δύο σακκίδια περιέχοντα τετρακισχίλια φράγκα περίπου εἰς χρυσόν. Τὰ συρτάρια ἑνὸς γραφείου ἐν τῇ γωνίᾳ ἦσαν ἀνοικτά, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶχον διαρπαγῇ τὰ ἐν αὐτοῖς, καίτοι εὑρίσκοντο ἀκόμη ἄθικτα παντοειδῆ πράγματα ἐντὸς αὐτῶν. Ὑπὸ τὸ στρῶμα ἀνεκαλύφθη μικρόν, σιδηροῦν χρηματοκιβώτιον· ἦν δὲ τοῦτο ἀνοικτόν, καὶ ἡ κλεὶς εὑρίσκετο ἐν τῷ κλείθρῳ. Περιεῖχε δὲ μόνον παλαιὰς ἐπιστολάς, ἀσήμαντά τινα ἔγγραφα καὶ οὐδὲν ἄλλο.

« Τῆς κυρίας Λεσπαναὶ οὐδὲ ἴχνος εὑρέθη ἐν τῷ δωματίῳ· ἀλλ' ἐν τῇ ἑστίᾳ παρετηρήθη μεγίστη ποσότης ἀσβόλου, ἐκ τούτου δ' ὁδηγηθέντες ἐξήτασαν τὴν καπνοδόχην καὶ ἐξήγαγον ἐκεῖθεν (φρικτὸν εἰπεῖν!) τὸ σῶμα τῆς θυγατρός, ὅπερ μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω ἦν ἐσφηνωμένον ἐν τῇ καπνοδόχῃ ἐν ἱκανῷ ὕψει. Τὸ σῶμα ἦν ἀκόμη θερμόν, μετ' ἐπιμελεστέραν δ' ἐξέτασιν παρετηρήθησαν ἀμυχαί τινες ἐν αὐτῷ, προερχόμεναι πάντως ἐκ τῆς ὁρμῆς μεθ' ἧς εἰσήχθη εἰς τὴν καπνοδόχην καὶ ἐξήχθη εἶτα ἐκεῖ-

θεν. Ἐν τῷ προσώπῳ ἐφαίνοντο πολλοὶ βαθεῖς ὀνυχισμοὶ καὶ ἐν τῷ λαιμῷ πελιδναὶ κηλίδες ἐκ πιέσεως προελθοῦσαι, καθὼς καὶ τύποι δακτύλων, καταδεικνύντες, ὅτι ἡ νεκρὰ ἐστραγγαλίσθη.

« Ἀφ' οὗ ἠρευνήθησαν πάντα τὰ μέρη τῆς οἰκίας, χωρὶς νὰ νὰ καλυφθῇ ἄλλο τι, μετέβησαν οἱ ἄνθρωποι εἰς μικρὰν λιθόστρωτον αὐλήν, ἐν τῇ ὀπισθίῳ πλευρᾷ τῆς οἰκίας καὶ ἐκεῖ εὗρον τὸ πτῶμα τῆς πρεσβύτιδος. Ὁ λαιμὸς ἦτο κεκομμένος πέραν καὶ πέραν, ὥστε ὅτε προσεπάθησαν νὰ νεγείρωσι τὸ πτῶμα, κατέπεσεν ἡ κεφαλή. Τὸ σῶμα καθὼς καὶ ἡ κεφαλὴ ἦσαν φρικωδῶς κατεθλασμένα, ἐκεῖνο μάλιστα μόλις διετήρει τὸ σχῆμα ἀνθρωπίνου σώματος.

« Καθ' ὅσον μέχρι τοῦδε γινώσκομεν, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ὑπάρχει ἴχνος, δυνάμενον νὰ συντελέσῃ εἰς ἐξήγησιν τοῦ ἀποτροπαίου τούτου αἰνίγματος. »

Ἐν τῷ ἑπομένῳ φύλλῳ τῆς ἐφημερίδος ἐξετίθεντο αἱ ἑπόμεναι λεπτομέρειαι :

« *Τὸ ἐν τῷ ὁδῷ Μόργκ δρᾶμα.* Περὶ τῆς αἰνιγματώδους καὶ στυγερᾶς ἅμα ὑποθέσεως ταύτης ἐγένοντο πολλαὶ ἀνακρίσεις, χωρὶς ὅμως νὰ νὰ καλυφθῇ τι, δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς διαφώτισιν αὐτῆς. Ἐν τοῖς ἑφεξῆς δημοσιεύομεν περίληψιν τῶν σπουδαιοτέρων καταθέσεων.

« *Ἡ Παυλίνα Δυβούρ,* πλύντρια, καταθέτει ὅτι ἐγνώριζεν ἀμφοτέρας τὰς φονευθείσας ἀπὸ τριῶν ἐτῶν, πλύνουσα ἔκτοτε τὰ ἐνδύματά των. Ἡ γραῖα καὶ ἡ κόρη της ἔζων ἐν μεγίστῃ ἁρμονίᾳ, καὶ πολλὴν ἐδείκνυον πρὸς ἀλλήλας ἀγάπην. Ἐπλήρωναν καλὰ καὶ τακτικά. Περὶ τῶν τρόπων τοῦ ζῆν καὶ τῶν πόρων αὐτῶν οὐδὲν γινώσκει ἡ μάρτυς, φρονεῖ ὅμως, ὅτι ἡ κυρία Λεσπαναὶ ἐκέρδαινε τὰ πρὸς τὸ ζῆν ῥίπτουσα χαρτία, καὶ εἰζεύρει, ὅτι ἐλέγετο περὶ αὐτῆς πῶς εἶχε χρήματα. Ὁσάκις ἐλάμβανε πρὸς πλύσιν ἢ ἐκόμιζεν εἰς τὴν οἰκίαν τὰ ῥοῦχα οὐδέποτε εἶδεν ἄλλον ἄνθρωπον, καὶ εἰζεύρει θετικῶς, ὅτι δὲν εἶχον ὑπηρέτην. Ἐξαιρέσει τοῦ τετάρτου πατώματος ἡ ἄλλη οἰκία δὲν εἶχεν ἔπιπλα.

« *Ὁ Πέτρος Μορῶ,* ταμβακοπώλης, λέγει, ὅτι ἀπὸ τεσσάρων περίπου ἐτῶν ἐπώλει εἰς τὴν κυρίαν Λεσπαναὶ μικρὰς ποσότητας ταμβάκου. Ὁ μάρτυς ἐγεννήθη ἐν τῇ συνοικίᾳ ἐκείνῃ καὶ ἐν αὐτῇ διαρκῶς κατῴκει. Ἡ θανοῦσα καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς κατῴκουν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐν ᾗ εὑρέθησαν τὰ δωμάτιά των ἀπὸ ἓξ καὶ πλέον ἐτῶν. Πρότερον τὴν εἶχεν ἐνοικιάσῃ εἰς ἀδαμαντοπώλης, ὅστις ὑπενοικίαζε τὰ ἐπάνω πατώματα εἰς διαφόρους ἄλλους. Ἡ οἰκία ἦτο κτῆμα τῆς κυρίας Λεσπαναί, ἐπειδὴ δὲ ἦτο αὕτη δυσηρεστημένη ἐκ τῆς φθορᾶς, τὴν ὁποίαν ἐπροξένουν οἱ ἐνοικιασταί, κατῴκησεν ἡ ἰδία ἐν αὐτῇ, χωρὶς νὰ ἐνοικιάσῃ τἆλλα πατώματα. Ἡ γραῖα ἦτο κἄπως ξεμωραμένη. Τὴν θυγατέρα εἶδεν ὁ μάρτυς καθ' ὅλην τὴν ἑξαετίαν πεντάκις ἢ ἑξάκις μόνον. Ἀμφότεραι ἔζων ἀπομεμονωμέναι καὶ ἐλέγετο πῶς εἶχον χρήματα. Καὶ αὐτὸς ὁ μάρτυς εἶχεν ἀκούσῃ ἀπὸ τοὺς γείτονας, ὅτι ἡ κυρία Λεσπαναὶ ἔρριπτε χαρτία, ἀλλὰ δὲν τὸ πιστεύει. Οὐδέποτε εἶδεν ἄλλον ἄνθρωπον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ μόνον τὴν μητέρα, τὴν κόρην, ἐνίοτε ἕνα δρόμωνα καὶ ὀκτάκις ἢ δεκάκις τὸν ἰατρόν.

« Πολλοὶ ἄλλοι γείτονες κατέθεσαν τὰ αὐτά. Οὐδεὶς ἐσύχναζεν εἰς τὴν οἰκίαν, οὐδεὶς ἐγίνωσκεν ἂν ἡ κυρία Λεσπαναὶ εἶχε συγγενεῖς ἢ μή. Τὰ φύλλα τῶν πρὸς τὴν ὁδὸν παραθύρων σπανίως ἠνοίγοντο· τὰ δὲ πρὸς τὴν αὐλὴν παράθυρα, ἐκτὸς τῶν τοῦ μεγάλου δωματίου, ἦσαν ἀείποτε κεκλεισμένα. Ἡ οἰκία ἦτο στερεὰ καὶ οὐχὶ πολὺ παλαιά.

« *Ὁ Ἰσίδωρος Μυζέ,* ἀστυνομικὸς κλητὴρ κατέθεσεν ὅτι περὶ ὥραν τρίτην τῆς πρωΐας ἐκλήθη εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἐκεῖ εὗρε πρὸ τῆς θύρας συνηγμένους εἴκοσιν ἕως τριάκοντα ἀνθρώπους, προσπαθοῦντας νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτήν. Ἔθραυσε τὴν θύραν διὰ τῆς λόγχης (οὐχὶ διὰ σιδηρᾶς ῥάβδου), ὅπερ εὐκόλως κατώρθωσε, διότι ἡ θύρα, δίφυλλος οὖσα, οὔτε ἄνω οὔτε κάτω ἦτο μανδαλωμένη. Αἱ κραυγαὶ ἐξηκολούθουν μέχρι τῆς διαρρήξεως τῆς θύρας, ὅτε αἰφνιδίως ἐσίγησαν. Ἐφαίνοντο προερχόμεναι ἐξ ἑνὸς ἢ πλειόνων προσώπων, εὑρισκομένων ἐν κινδύνῳ θανάτου· ἦσαν δὲ μακραὶ καὶ παρατεταμέναι καὶ οὐχὶ διακεκομμέναι. Ὁ μάρτυς ἀνέβη μετὰ σπουδῆς τὴν κλίμακα, καὶ ἐν τῷ ἀναβάθρῳ τοῦ πρώτου πατώματος ἤκουσε δύο ὀξείας καὶ δυνατὰς φωνὰς φιλονεικούντων. Ἡ μία τούτων ἦτο βαθεῖα καὶ τραχεῖα, ἡ δ' ἄλλη ὀξεῖα, διαπεραστική, μία παράξενη φωνή. Τινὰς τῶν τῆς πρώτης φωνῆς λέξεων ἤκουσε καθαρῶς, καὶ ἠδύνατο θετικῶς νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι ἡ φωνὴ δὲν ἦτο γυναικεία. Διέκρινε δ' εὐκρινῶς τὰς λέξεις sacré καὶ diable. Ἡ ὀξεῖα καὶ στριγγλίζουσα φωνὴ ἦτο ξένου, ἀλλ' ὁ μάρτυς ἀδυνατεῖ νὰ ἀποφανθῇ μετὰ βεβαιότητος ἂν ἦτο ἀνδρικὴ ἢ γυναικεία. Τὰς λέξεις δὲν ἠδυνήθη νὰ διακρίνῃ, ἀλλὰ νομίζει ὅτι ἡ γλῶσσα ἦτο ἱσπανική. Τὴν κατάστασιν τῶν πτωμάτων περιέγραψεν ὁ μάρτυς ἀπαραλλάκτως ὡς ἐξέθεμεν αὐτὴν ἐν τῷ χθεσινῷ ἡμῶν φύλλῳ.

« *Ὁ Ἐρρῖκος Θυβά,* γείτων, χρυσοχόος τὸ ἐπάγγελμα, λέγει ὅτι ἦτο μεταξὺ τῶν πρώτων εἰσελθόντων εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἐπιβεβαιοῖ καθόλου τὴν κατάθεσιν τοῦ Μυζέ. Διαρρήξαντες τὴν θύραν, ἔκλεισαν αὐτὴν πάλιν, ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν συρροὴν πλήθους, ὅπερ εἶχε συναχθῆ, ἂν καὶ ἡ ὥρα ἦτο προχωρημένη. Ἡ ὀξεῖα καὶ διαπεραστικὴ φωνὴ ἦτο, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ μάρτυρος, φωνὴ Ἰταλοῦ. Ὅπως ἂν ᾖ ἡ γλῶσσα δὲν ἦτο γαλλική. Ἂν δ' ἦτο ἀνδρικὴ δὲν δύναται ὁ μάρτυς νὰ βεβαιώσῃ μετὰ θετικότητος· πιθανὸν νὰ ἦτο καὶ γυναικεία. Ἰταλικὰ δὲν καταλαμβάνει, οὐδ' ἠδυνήθη νὰ διακρίνῃ τὰς λέξεις, ἀλλ' ἐκ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς ἐπείσθη ὅτι, ὁ φωνήσας ἦτο Ἰταλός. Ἐγνώριζε τὴν κυρίαν Λεσπαναὶ καὶ τὴν θυγατέρα της, συχνάκις συνωμίλησε μετ' ἀμφοτέρων, καὶ ἦτο βέβαιος ὅτι ἡ ὀξεῖα φωνὴ οὔτε τῆς μητρὸς ἦτο, οὔτε τῆς θυγατρός.

« *Ὁ Ὀδεγχάϊμερ,* ξενοδόχος, παρουσιάσθη αὐτόκλητος ὡς μάρτυς. Ἀγνοοῦντος δὲ τὴν γαλλικὴν ἐγένετο ἡ ἀνάκρισις αὐτοῦ διὰ διερμηνέως. Κατάγεται ἐξ Ἀμστελοδάμου. Διέβαινε δὲ πλησίον τῆς οἰκίας ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἠκούσθησαν αἱ κραυγαί. Διήρκεσαν δ' ἐπὶ πολὺ λεπτὰ τῆς ὥρας, ἐπὶ δέκα περίπου. Αἱ κραυγαὶ ἦσαν παρατεταμέναι καὶ ἐξέφραζον μέγαν τρόμον καὶ φρίκην. Ὁ μάρτυς εἶναι καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν εἰσελθόντων εἰς τὴν οἰκίαν. Ἐσχημάτισε δὲ ἀκράδαντον πεποίθησιν, ὅτι ἡ ὀξεῖα φωνὴ ἦτο ἀνδρός, καὶ δὴ Γάλλου. Ἀλλὰ τὰς λέξεις δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ. Ἦσαν δυναταὶ, ταχεῖαι, ἀπότομοι καὶ ἐφαίνοντο ὡς ἐκφερόμεναι ἐν φόβῳ ἢ ἐν ὀργῇ. Ἡ φωνὴ ἦτο τραχεῖα, μᾶλλον πρὸς τὸ τραχὺ ἀποκλίνουσα. Καὶ δὲν δύναταί τις νὰ τὴν εἴπῃ καὶ ὀξεῖαν. Ἡ δὲ βαθεῖα φωνὴ ἐπρόφερεν ἐπανειλημμένως sacré, diable καὶ ἅπαξ mon Dieu!

« *Ὁ Ἰούλιος Μιγιώ,* τραπεζίτης, διευθυντὴς τοῦ τραπεζιτικοῦ οἴκου Μιγιὼ καὶ υἱός, ἐν ὁδῷ Δελοραίν. Ἡ κυρία Λεσπαναὶ εἶχεν ὀλίγα χρήματα· ἀπὸ ὀκταετίας εἶχεν ἀνοικτὸν λογαριασμὸν ἐν τῷ τραπεζιτικῷ οἴκῳ. Κατετίθει συχνάκις μικρὰ ποσὰ καὶ μέχρι πρὸ τριῶν ἡμερῶν πρὸ τοῦ θανάτου της οὐδὲν εἶχεν ἀποσύρῃ. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔλαβε ποσότητα τετρακισχιλίων φράγκων, πληρωθέντων αὐτῇ εἰς χρυσὸν καὶ κομισθέντων εἰς τὴν οἰκίαν της ὑφ' ἑνὸς ὑπαλλήλου.

« *Ὁ Ἀδόλφος Λεμπόρ,* ὑπάλληλος τοῦ ἀνωτέρω τραπεζιτικοῦ οἴκου, καταθέτει ὅτι κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἡμέραν, περὶ τὴν μεσημβρίαν, συνώδευσε τὴν κυρίαν Λεσπαναὶ εἰς τὴν κατοικίαν της, φέρων εἰς δύο σακκίδια τὰ τετρακισχίλια φράγκα. Ἐν τῇ θύρᾳ εὗρε τὴν κόρην Λεσπαναί, ἥτις ἔλαβε τὸ ἓν σακκίδιον, ἐν ᾧ ἡ γραῖα κυρία ἀπήλλαξεν αὐτὸν ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ ἄλλου. Προσκλίνας δὲ ἀπῆλθεν. Ἐν τῇ ὁδῷ ἥτις εἶναι μικρὰ καὶ ἥκιστα συχναζομένη, οὐδένα εἶδε κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν.

« *Ὁ Οὐίλλιαμ Μπέρδ,* ῥάπτης, καταθέτει ὅτι καὶ αὐτὸς εὑρίσκετο μετὰ τῶν εἰσελθόντων εἰς τὴν οἰκίαν. Εἶναι Ἄγγλος, ἀποκαταστημένος πρὸ διετίας ἐν Παρισίοις, ἀνῆλθεν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν κλίμακα καὶ ἤκουσε τὰς φωνὰς τῶν φιλονεικούντων. Ἡ βαθεῖα φωνὴ ἦτο Γάλλου. Ὁ μάρτυς ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ πολλὰς λέξεις, ἀλλὰ δὲν ἐνθυμεῖται πάσας. Τὰ sacré καὶ mon Dieu ἤκουσεν εὐκρινέστατα. Ἤκουσε δὲ καὶ θόρυβον, ὡς ἀνθρώπων παλαιόντων. Ἡ ὀξεῖα φωνὴ ἦτο δυνατή, δυνατωτέρα τῆς βαθείας. Ὁ μάρτυς δύναται νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι δὲν ἦτο φωνὴ Ἄγγλου, μᾶλλον δ' ἐφάνη αὐτῷ ὡς Γερμανοῦ· ἐνδεχόμενον ὅμως νὰ ἦτο καὶ γυναικεία. Ὁ μάρτυς δὲν εἰζεύρει γερμανικά.

« Τέσσαρες τῶν ἀνωτέρω μαρτύρων κατέθεσαν ἐν δευτέρᾳ ἀνακρίσει, ὅτι ἡ θύρα τοῦ δωματίου, ἐν ᾧ εὑρέθη τὸ πτῶμα τῆς κόρης Λεσπαναί, ἦτο κεκλεισμένη διὰ κλειδὸς ἔνδοθεν, ὅτε ἔφθασαν πρὸ αὐτῆς. Ἐπεκράτει δ' ἡσυχία καὶ οὔτε στεναγμὸς ἠκούετο, οὔτε ἄλλος τις θόρυβος. Διαρρήξαντες τὴν θύραν οὐδένα εὗρον. Τὰ παράθυρα τοῦ ὀπισθίου δωματίου καὶ τὰ τοῦ πρὸς τὴν ὁδὸν ἦσαν καταβιβασμένα καὶ ἐστυλωμένα ἔνδοθεν, ἡ θύρα δι' ἧς συγκοινωνοῦσι τὰ δύο δωμάτια κεκλεισμένη, ἀλλ' οὐχὶ διὰ κλειδός. Ἡ ἀπὸ τοῦ προσθίου δωματίου εἰς τὸν διάδρομον φέρουσα θύρα ἦν κεκλεισμένη ἔνδοθεν, ἡ δὲ κλεὶς εὑρίσκετο ἐν τῷ κλείθρῳ. Μικρόν τι ἐν τῷ πρὸς τὴν ὁδὸν μέρει τῆς οἰκίας δωμάτιον ἦτο ἀνοικτὸν καὶ ἦτο πεπληρωμένον ἐκ παλαιῶν στρωμάτων, κιβωτίων καὶ ἄλλων σκευῶν. Πάντα ταῦτα ἐξητάσθησαν ἐπιμελέστατα, καὶ οὐδὲ σπιθαμὴ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἔμεινεν ἀνεξερεύνητος. Ἐξηρευνήθησαν δὲ καὶ αἱ καπνοδόκαι διὰ καθαρτηρίων ἐργαλείων. Ἡ οἰκία εἶχε τέσσαρα στέγη. Εἷς καταρράκτης φέρων εἰς τὴν ὀροφὴν εὑρέθη στερεῶς καθηλωμένος καὶ προφανῶς δὲν εἶχεν ἀνοιχθῆ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Ὁ χρόνος ὁ διαρρεύσας ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἠκούσθησαν αἱ φωναὶ τῶν φιλονεικούντων μέχρι τῆς διαρρήξεως τῆς θύρας τοῦ δωματίου ὑπελογίζετο διαφόρως ὑπὸ τῶν διαφόρων μαρτύρων. Ἄλλοι ὑπελόγιζον αὐτὸν εἰς τρία λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἄλλοι εἰς πέντε. Τὸ ἄνοιγμα τῆς θύρας ἦτο δυσχερέστατον.

« *Ὁ Ἀλφόνσος Γκάρθια,* ἐνταφιαστής, λέγει ὅτι κατοικεῖ ἐν τῇ ὁδῷ Μόργκ. Εἶναι Ἱσπανὸς τὴν καταγωγήν, εἰσῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ παρέμεινε κάτω, μὴ ἀνελθὼν εἰς τὸ δωμάτιον. Νευρικὸς ὢν ἐφοβεῖτο μὴ πάθῃ ἐκ τῆς συγκινήσεως. Ἤκουσε τὰς φωνάς. Ἡ βαθεῖα ἦν φωνὴ Γάλλου, ἡ δ' ὀξεῖα ἔχει τὴν πεποίθησιν ὅτι ἦτο Ἄγγλου. Δὲν εἰζεύρει ἀγγλικά, ἀλλ' ἐσχημάτισε τὴν ἰδέαν του, κρίνων ἐκ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς.

« *Ὁ Ἀλβέρτος Μορτάρη,* ζαχαροπλάστης, καταθέτει, ὅτι ἦτο ἐκ τῶν πρώτων ἀνελθόντων εἰς τὴν κλίμακα. Ἤκουσε τὰς ἐν λόγῳ φωνάς. Ἡ βαθεῖα ἦτο Γάλλου· διέκρινε πολλὰς λέξεις. Ὁ ὁμιλῶν ἐφαίνετο ὥσπερ ἐπιπλήττων. Αἱ λέ-

ξεις τῆς ὀξείας φωνῆς δὲν ἦσαν εὐκρινεῖς· ἡ γλῶσσα ταχεῖα καὶ ἀπότομος· φρονεῖ ὅτι ἦτο ῥωσσική. Ἐπιβεβαιοῖ δ' ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ τὰς καταθέσεις τῶν ἄλλων. Εἶναι Ἰταλὸς καὶ οὐδέποτε συνωμίλησε μετὰ Ῥώσσου.

«Πολλοὶ τῶν μαρτύρων ἐξετασθέντες καὶ αὖθις καταθέτουσι συμπληρωματικῶς, ὅτι πᾶσαι αἱ καπνοδόκαι τοῦ τετάρτου πατώματος εἶναι στενώταται, καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ διέλθῃ δι' αὐτῶν ἀνθρώπινον πλάσμα. Καθαρτήρια ἐργαλεῖα λέγοντες, ἐννοοῦσι κυλινδρικὰς μακρὰς ψήκτρας, δι' ὧν καθαίρονται αἱ καπνοδόκαι. Τοιαῦται ψῆκτραι εἰσήχθησαν εἰς πάσας τὰς καπνοδόκας ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, οὐδαμοῦ ὑπῆρχεν κρυφία κλῖμαξ δι' ἧς θὰ ἐδύνατό τις νὰ φύγῃ, ὅτε ἀνήρχοντο οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸ τέταρτον πάτωμα. Τὸ σῶμα τῆς κόρης Λεσπαναὶ ἦτο τόσῳ στερεῶς ἐσφηνωμένον ἐν τῇ καπνοδόκῃ, ὥστε μόλις κατωρθώθη νὰ ἐξαχθῇ διὰ τῆς ἡνωμένης δυνάμεως τεσσάρων ἢ πέντε ἀνδρῶν.

«Ὁ *Παῦλος Δυμᾶ*, ἰατρός, λέγει, ὅτι ἐκλήθη τὴν αὐγήν, ὅπως κάμῃ νεκροψίαν. Ἀμφότερα τὰ πτώματα κατέκειντο ἐπὶ στρώματος ἐν τῇ θέσει τῆς κλίνης ἐν τῷ δωματίῳ, ὅπου εὑρέθη ἡ κόρη Λεσπαναί. Τὸ πτῶμα τῆς νέας εἶχε πολλὰ κατάγματα καὶ τὸ δέρμα πολλὰς ἀμυχάς. Ταῦτα ὅμως ἐξηγοῦνται ἐπαρκῶς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ σῶμα ἐχώθη ἐν τῇ καπνοδόκῃ. Ὁ λαιμὸς ἔφερε πολλὰ σημεῖα πληγῶν. Ὑπὸ τὸν πώγωνα ἐφαίνοντο βαθεῖς ὀνυχισμοὶ καὶ τινες πελιδναὶ κηλῖδες, προφανῶς προερχόμεναι ἐκ τῆς πιέσεως δακτύλων. Τὸ πρόσωπον ἦτο ῥικωδῶς παραμεμορφωμένον, καὶ αἱ κόραι τῶν ὀφθαλμῶν ἐξεῖχον τῆς κόγχης. Ἐν τῇ κοιλιακῇ χώρᾳ παρετηρεῖτο μεγάλη κηλίς, προελθοῦσα προφανῶς ἐκ τῆς πιέσεως γόνατος. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Δυμᾶ, ἡ κόρη ἐστραγγαλίσθη ὑφ' ἑνὸς ἢ πλειόνων ἀνθρώπων. Τὸ σῶμα τῆς μητρὸς ἦν ἐπίσης ῥικωδῶς τετραυματισμένον. Πάντα τὰ ὀστᾶ τοῦ δεξιοῦ σκέλους καὶ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος ἦσαν πολλαχοῦ τεθλασμένα, ἡ ἀριστερὰ κνήμη συντετριμμένη, ὁμοίως δὲ καὶ πᾶσα ἡ ἀριστερὰ πλευρά. Ὁλόκληρον τὸ σῶμα ἦτο αἱματόφυρτον. Τίνι τρόπῳ ἐγένοντο οἱ τραυματισμοὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ ἐπακριβῶς. Τοιαῦται πληγαὶ μόνον διὰ βαρέος ξυλίνου ῥοπάλου, ἢ χονδρᾶς σιδηρᾶς ῥάβδου, ἢ καθίσματος, ἢ ἄλλου τινὸς οἱουδήποτε μεγάλου, βαρέος καὶ ἀμβλέος ὀργάνου, ὑπὸ ῥωμαλεωτάτου ἀνδρὸς φερομένου, ἦτο δυνατὸν νὰ προξενηθῶσι. Γυνὴ εἶναι ἀνίσχυρος νὰ διαπράξῃ τοιαῦτα. Ἡ κεφαλὴ τῆς νεκρᾶς ἦν, ὅτε εἶδε ταύτην ὁ μάρτυς, καθ' ὁλοκληρίαν κεχωρισμένη τοῦ λοιποῦ σώματος καὶ ἐπίσης τετραυματισμένη δεινῶς. Ὁ λαιμὸς ἀπεκόπη βεβαίως δι' ἐργαλείου ὀξυστομωτάτου, πιθανῶς ξυραφίου.

«Ὁ *Ἀλέξανδρος Ἐβέρ*, χειρουργός, ἐκλήθη μετὰ τοῦ κ. Δυμᾶ, ὅπως κάμνωσι τὴν νεκροψίαν. Ἐπιβεβαιοῖ τὴν κατάθεσιν τοῦ ἀνωτέρου μάρτυρος καὶ συμφωνεῖ πληρέστατα μὲ τὰς γνώμας αὐτοῦ.

«Αἱ ἀνακρίσεις αὗται οὐδὲν νεώτερον γεγονὸς ἄξιον λόγου ἔφερον εἰς φῶς, καίτοι ἀνεκρίθησαν πολλοὶ καὶ διάφοροι. Οὐδέποτε συνέβη ἐν Παρισίοις δολοφονία—ἂν πράγματι εἶναι δολοφονία—τόσῳ μυστηριώδης καὶ ἀνεξήγητος. Ἡ ἀστυνομία — πρᾶγμα λίαν παράδοξον καὶ ἀσύνηθες ἐν τοιαύταις ὑποθέσεσιν,—οὐδὲ ἴχνος συνέλαβεν ὑπονοίας κατά τινος, οὐδαμοῦ δὲ διακρίνεταί τι τὸ δυνάμενον νὰ παράσχῃ τὸ ἐνδόσιμον εἰς κρείσσονα ἐξερεύνησιν καὶ ἐξήγησιν τοῦ αἰνίγματος.»

Ἐν δὲ τῇ ἑσπερινῇ ἐκδόσει τοῦ φύλλου ἀνεγινώσκετο, ὅτι ἐξηκολούθει μεγάλη ταραχὴ ἐν τῇ συνοικίᾳ Ἁγίου Ῥόκου· ἐγένετο καὶ ἄλλη ἐπιμελεστάτη ἔρευνα τῆς οἰκίας καὶ νέοι ἐξητάσθησαν μάρτυρες ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἐν ὑστερογράφῳ ὅμως προσετίθετο, ὅτι συνελήφθη καὶ προεφυλακίσθη ὁ Ἀδόλφος Λεμπόν, καίτοι οὐδεμία κατάθεσις ἐπεβάρυνεν αὐτόν.

Ὁ Δυπὲν ἐφαίνετο δεικνύων μέγα ἐνδιαφέρον περὶ τῆς ὑποθέσεως, ὡς τοὐλάχιστον ἐγὼ συνεπέραναν ἐκ τοῦ τρόπου του, διότι οὐδεμίαν αὐτὸς ἔκαμε παρατήρησιν. Μόνον ὅτε ἀνέγνω τὴν ἀγγελίαν περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Λεμπὸν μὲ ἠρώτησε τίνα γνώμην εἶχον περὶ τοῦ φόνου.

Τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἤμην συμφωνότατος μὲ τὴν γνώμην ὅλου τοῦ κόσμου, θεωρῶν τὴν πρᾶξιν ὡς μυστήριον ἀκατάληπτον καὶ φρονῶν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξευρεθῇ τρόπος πρὸς ἐξιχνίασιν τῶν αὐτουργῶν.

«Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προκειμένων ἡμῖν ἀτελῶν διδομένων τῆς ἀνακρίσεως, δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰποφανθῶμεν, ὁποίων τρόπων δύναται νὰ γίνῃ χρῆσις πρὸς διαφώτισιν τοῦ ζητήματος, ἀπήντησεν ὁ Δυπέν. Ἡ τοσοῦτον διὰ τὴν ἀγχίνοιαν αὐτῆς ἐγκωμιαζομένη παρισιακὴ ἀστυνομία εἶναι μόνον πονηρὰ καὶ οὐδὲν πλέον. Οὐδεμίαν ἄλλην μέθοδον ἐνεργείας γινώσκει, ἐκτὸς τῆς παρουσιαζομένης ἐκ πρώτης ὄψεως. Ἐγκαυχᾶται διὰ τοὺς τρόπους, ὧν ποιεῖται χρῆσιν, ἀλλ' οὗτοι εἶνε συχνάκις ἀκατάλληλοι πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν, ὥστε ὑπενθυμίζουσι τὸν Ἀρχοντοχωριάτην, τὸν ζητοῦντα νὰ φορέσῃ τὸν κοινωνίτην του, διὰ νὰ κούῃ καλλίτερον τὴν μουσικήν. Αἱ ἐπιτυχίαι τῆς ἀστυνομίας εἰσὶν ἐνίοτε θαυμάσιαι, ἀλλ' αὗται ὀφείλονται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν μεγάλην δραστηριότητα καὶ τὴν ἐπιμονὴν αὐτῆς. Ὅπου δὲ δὲν ἐξαρκοῦσι τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα τὰ σχέδιά της ναυαγοῦσιν. Ὁ Βιδὸκ π. χ. ἦν δεινότατος περὶ τὸ μαντεύειν καὶ πρὸς τούτοις ἐπιμονώτατος ἀνήρ, μὴ τυχὼν ὅμως ἀγαθῆς ἀγωγῆς παρεπλανᾶτο πολλάκις, ἕνεκα

αὐτῆς ταύτης τῆς ἐπιμονῆς εἰς τὰς ἐρεύνας του. Ἔφερε τἀντικείμενα ὑπὲρ τὸ δέον πλησίον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, ὥστε ἠδυνάτει νὰ ἐπισκοπήσῃ τὸ σύνολον. Ἴσως ἓν ἢ δύο σημεῖα ἔβλεπε μετὰ σπανίας διορατικότητος, ἀλλ' ἴσα ἴσα διὰ τοῦτο καθίστατο αὐτῷ ἀδύνατος ἡ ἐπισκόπησις τοῦ συνόλου. Εἶνε ὅμως δυνατὸν νὰ ἐμβαθύνῃ τις εἰς τὰ πράγματα καὶ νὰ ὦσιν ἅμα αἱ παρατηρήσεις του στερεαί. Τοῦτο τρανῶς καταδείκνυται ἐν τῇ παρατηρήσει τῶν ἀστέρων. Θεώμενοι οὐχὶ ἀτενῶς ἓν τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἀλλὰ πλαγίως ἐμβλέποντες εἰς αὐτὸ οὕτως, ὥστε νὰ στρέφωμεν πρὸς αὐτὸ τὰ ἐξωτερικὰ μέρη τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος (ἅπερ εἰσὶν εὐαισθητότερα τῶν ἐσωτερικῶν εἰς τὰς ἀσθενεῖς ἐντυπώσεις τοῦ φωτὸς) διακρίνομεν τοῦτον καθαρώτερον καὶ δεχόμεθα καλλίστην ἐντύπωσιν τῆς αἴγλης αὐτοῦ, ἥτις καθίσταται βαθμηδὸν ἀμαυροτέρα, καθ' ὅσον στρέφομεν πρὸς αὐτὸ ὅλον τὸν ὀφθαλμόν. Διότι τότε ὁ ὀφθαλμὸς δέχεται μεγάλην πληθὺν ἀκτίνων, ἐν ᾧ ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἡ ὀπτικὴ δύναμις αὐτοῦ μεγεθύνεται. Ἐμβαθύνοντες ὑπὲρ τὸ δέον εἰς τὴν ἐξέτασιν ἑνὸς ἀντικειμένου παραπλανώμεθα καὶ ἐξασθενοῦμεν τὴν ἡμετέραν ἀντίληψιν, ὥστε δύναταί τις μάλιστα νὰ εἴπῃ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ Ἀφροδίτη καθίσταται ἀόρατος, ἂν ἀτενῶς διαρκῶς καὶ ἀποκλειστικῶς ἐμβλέπωμεν εἰς αὐτήν.

«Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ φόνου, ἀνάγκη νὰ ποιήσωμεν καὶ ἡμεῖς ἰδίας τινὰς ἐρεύνας, προτοῦ νὰ ἐκφέρωμεν τὴν ἡμετέραν κρίσιν. Ἡ ὑπόθεσις θὰ μᾶς διασκεδάσῃ (εὗρον τὴν φράσιν κἄπως ἄτοπον, ἀλλὰ δὲν εἶπον τίποτε) ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ Λεμπὸν μοὶ ἐφάνη μίαν φορὰν ὠφέλιμος, καὶ ὀφείλω νὰ τῷ ἀποδώσω τὴν χάριτα. Ὥστε θὰ ὑπάγωμεν νὰ ἴδωμεν ἰδίοις ὄμμασι τὴν οἰκίαν ἐκείνην. Γνωρίζω τὸν Γ. τὸν διευθυντὴν τῆς ἀστυνομίας καὶ πιστεύω, ὅτι δὲν θὰ ἔχῃ κἀμμίαν δυσκολίαν νὰ μᾶς χορηγήσῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἄδειαν.»

Λαβόντες τὴν ἄδειαν ταύτην μετέβησαν παραχρῆμα εἰς τὴν ὁδὸν Μόργκ, μίαν τῶν ἐλεεινῶν ἀγυιῶν, τῶν συνδεουσῶν τὴν ὁδὸν Ῥισελιὲ μετὰ τῆς ὁδοῦ ἁγίου Ῥόκου. Ἐφθάσαμεν ἐκεῖ περὶ δείλην ὀψίαν· ἡ συνοικία κεῖται πολὺ μακρὰν τῆς ἰδικῆς μας. Εὐκόλως δ' εὕρομεν τὴν οἰκίαν, διότι πλῆθος πολὺ ἦτο ἀκόμη συνηθροισμένον ἐν ἀπράγμονι περιεργίᾳ θεώμενον ἀπὸ τοῦ ἀντιθέτου πεζοδρομίου τὰ κεκλεισμένα παράθυρα αὐτῆς.

Ἦν δ' αὕτη μία τῶν συνήθων παρισιακῶν οἰκιῶν, ἔχουσα διάδρομον ἐν τῇ θύρᾳ, εἰς οὗ τὴν μίαν πλευρὰν ἦτο τὸ οἴκημα τοῦ θυρωροῦ. Προτοῦ δὲ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς αὐτήν, διήλθομεν τὴν ὁδόν, ἐκάμψαμεν εἰς πλάγιόν τινα δρομίσκον, καὶ μετὰ δευτέραν στροφὴν εὑρέθημεν πρὸ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος, ὁ δὲ Δυπὲν ἐξήτασε τὰ παρακείμενα πάντα καὶ τὴν οἰκίαν αὐτὴν μετὰ προσοχῆς καὶ ἀκριβείας, ὧν τὸν σκοπὸν δὲν ἠδυνάμην νὰ διίδω.

Τέλος ἐπεστρέψαμεν καὶ στάντες πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς οἰκίας ἐσημάναμεν τὸν κώδωνα, ἀνοίξας δ' ὁ φρουρῶν ὑπάλληλος ἐπέτρεψεν ἡμῖν νὰ εἰσέλθωμεν μετὰ τὴν ἐπίδειξιν τῆς ἀδείας. Ἀνήλθομεν εἰς τὸ δωμάτιον, ἐν ᾧ εὑρέθη ὁ νεκρὸς τῆς κόρης Λεσπαναί, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ προέκειντο ἀκόμη τὰ πτώματα τῶν φονευθεισῶν. Οὐδὲν μετεβλήθη τῶν ἐν τῷ δωματίῳ καὶ οὐδὲν εἶδον πλὴν ὅσων ἐγίνωσκον ἤδη ἐκ τῆς *Ἐφημερίδος τῶν δικαστηρίων*. Ὁ Δυπὲν ἐξήτασε πάντα ἐπιμελέστατα καὶ αὐτοὺς τοὺς νεκροὺς τῶν δύο θυμάτων. Εἶτα μετέβημεν εἰς τὰ λοιπὰ τῆς οἰκίας μέρη καὶ εἰς τὴν αὐλήν, συνοδευόμενοι πάντοτε ὑφ' ἑνὸς κλητῆρος. Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐπισκοπῇ κατετρίψαμεν πολλὴν ὥραν μέχρις οὗ ἐσκότασε· καὶ τότε ἀπήλθομεν. Κατὰ τὴν ἐπάνοδον ὁ σύνοδός μου εἰσῆλθε πρὸς στιγμὴν εἰς τὸ γραφεῖον ἡμερησίας τινὸς ἐφημερίδος.

[Ἕπεται τὸ τέλος].

ΜΥΡΜΗΚΕΣ, ΜΕΛΙΣΣΑΙ ΚΑΙ ΣΦΗΚΕΣ

Συνέχεια καὶ τέλος, ἰδὲ σελ. 140

Η'.

Αἰσθήσεις τῶν μυρμήκων

Ὅρασις

Ὑποτίθεται γενικῶς ὅτι ὁ κόσμος οὐ μόνον πράγματι εἶνε τοιοῦτος ὡς ἡμεῖς ὁρῶμεν αὐτόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ λοιπὰ ζῷα βλέπουσιν αὐτὸν ὅμοιον ὡς ἡμεῖς.

Ταχεῖά τις ἐξέτασις ἀρκεῖ ἐν τούτοις νὰ πείσῃ ἡμᾶς, ὅτι ἡ γνώμη αὕτη οὐ μόνον δὲν εἶνε βεβαία ἀλλὰ οὔτε πιθανή. Εἶνε αἴνιγμα εἰσέτι ὁ τρόπος δι' οὗ βλέπουσι τὰ ἔντομα. Τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ἔχουσιν εἰς τὰ πλάγια τῆς κεφαλῆς μέγαν σύνθετον ὀφθαλμόν, καὶ ἄλλους ἁπλοῦς τρεῖς τὸν ἀριθμόν, κειμένους τριγωνοειδῶς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μετώπου. Οἱ σύνθετοι ὀφθαλμοὶ σύγκεινται ἐκ πολλῶν ὀφθαλμίσκων κειμένων ἐν τῷ ἄκρῳ σωλῆνος, οὗτινος ἡ βάσις συνέχεται μετὰ μιᾶς ἰνὸς τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου.

Ἡ κατασκευὴ τῶν ἁπλῶν ὀφθαλμῶν εἶνε ἐντελῶς διάφορος τῆς τῶν συνθέτων, φαίνεται δὲ ἀδύνατον νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι οἱ ἁπλοῖ ὀφθαλμοὶ προέρχονται ἐκ συνθέτων, ἢ ὅτι οἱ σύνθετοι συνίστανται ἐξ ἁπλῶν. Τοὐναντίον, ἀμφότεροι δείκνυνται προερχόμενοι ἐκ προγονικῆς τινος μορφῆς ἧττον ἀνεπτυγμένης. Ἐκ ταύτης, αὐξανομένου ἑκάστου στοιχείου κατ' ἰδίαν, καὶ τελειοποιουμένου τοῦ φακοῦ, προῆλθεν ὁ ἁπλοῦς ὀφθαλμός,

ἑνῷ αὐξανομένου τοῦ ἀριθμοῦ καὶ μόνου τῶν ὀφθαλμῶν, προῆλθεν ὁ σύνθετος ὀφθαλμός.

Εἶνε βέβαιον ὅτι, τὸ εἴδωλον τὸ ἐν τοῖς ἁπλοῖς ὀφθαλμοῖς παραγόμενον διαφέρει τοῦ ὑπὸ τῶν συνθέτων διδομένου, ἐξ οὗ δικαίως δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι τὰ δύο ταῦτα ὄργανα ἔχουσι διακεκριμένας λειτουργίας. Ἄλλοτε διϊσχυρίζοντο ὅτι, διὰ τῶν συνθέτων ὀφθαλμῶν τὰ ἔντομα ἔβλεπον μακρόθεν, διὰ δὲ τῶν ἁπλῶν ἐκ τοῦ πλησίον.

Οἱ ἁπλοῖ ὀφθαλμοὶ βλέπουσι πιθανώτατα ὡς οἱ ἡμέτεροι· δηλ. ὁ φακὸς ἐπιρρίπτει εἴδωλόν τι ἐν τῷ βάθει τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει βλέπουσι πράγματι τὰ ἀντικείμενα ἀντεστραμμένα, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ μακρὰ συνήθεια μετήλλαξε τὰς ἐντυπώσεις μας.

Δύο δὲ θεωρίαι ὑπάρχουσι καθόσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον τῆς ὁράσεως διὰ τῶν συνθέτων ὀφθαλμῶν. Κατὰ τὴν πρώτην θεωρίαν (Θεωρίαν τοῦ μωσαϊκοῦ τοῦ Müller) ἕκαστος ὀφθαλμίσκος δὲν βλέπει εἰμὴ τεμάχιόν τι μόνον τοῦ ὁρατοῦ μέρους· ἑνῷ κατὰ τὴν ἄλλην θεωρίαν ἕκαστος ὀφθαλμίσκος ἐνεργεῖ ὡς χωριστὸς ὀφθαλμός.

Οἱ ἐντομολόγοι τῆς σήμερον παραδέχονται ὅτι ἕκαστος ὀφθαλμίσκος προσδέχεται τὴν ἐντύπωσιν δέσμης φωτεινῆς· οὕτω τὸ ὑπὸ συνθέτου ὀφθαλμοῦ διδόμενον εἴδωλον εἶνε εἶδός τι μωσαϊκοῦ.

Συνδυαζομένων τῶν ὑπαρχουσῶν θεωριῶν, τὰ ἔντομα ταῦτα βλέπουσι διὰ μὲν τῶν ἁπλῶν ὀφθαλμῶν ἀνεστραμμένα τ' ἀντικείμενα, διὰ δὲ τῶν συνθέτων εὐθέα. Ἂν λοιπὸν μετὰ ταῦτα λαμβάνουσιν ἀκριβῆ ἰδέαν τοῦ περιβάλλοντος αὐτὰ κόσμου εἶνε γεγονὸς ἀξιοσημείωτον.

Ἐὰν εἶνε δύσκολον νὰ ἐννοήσῃ τις πῶς βλέπουσιν οἱ μύρμηκες, τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι βλέπουσιν. Οἱ μύρμηκες διακρίνουσιν ἐπίσης τὰ διάφορα χρώματα, προτιμῶσι δὲ κυρίως τὸ πράσινον καὶ κίτρινον χρῶμα.

Ἀκοή.

Πολλοὶ θεωροῦσι τὰς κεραίας τῶν ἐντόμων ὡς ἀκουστικὰ ὄργανα, ὑποστηρίζουσι δὲ τὸ τοιοῦτον διὰ σπουδαίων ἐπιχειρημάτων.

Πειράματα τινὰ τελεσθέντα ἐπὶ τῶν ἀκρίδων ἐπεβεβαίωσαν ὅτι αἱ κεραῖαι χρησιμεύουσιν ὡς ἀκουστικὰ ὄργανα.

Παρὰ τοῖς μύρμηξιν ὅμως, ταῖς μελίσσαις καὶ ταῖς σφηξὶ τὰ πειράματα ἀπέδειξαν τοὐναντίον. Εἶνε ὅμως βέβαιον ὅτι ἂν οἱ μύρμηκες κωφεύωσιν εἰς τοὺς ἤχους οὓς παράγομεν, ἀκούουσιν ἑτέρους ἤχους πρὸς οὓς κωφεύομεν ἡμεῖς. Εἶνε πιθανώτατον ὅτι οἱ μύρμηκες παράγουσιν ἤχους, οὓς ἡ ἡμετέρα ἀκοὴ δὲν δύναται νὰ αἰσθανθῇ. Δὲν εἶνε ἐπίσης ἀδύνατον ὅτι τὰ ἔντομα ταῦτα ἔχουσιν αἰσθήσεις καὶ αἰσθήματα περὶ ὧν δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν μηδεμίαν ἰδέαν. Τὸ ἀνθρώπινον οὖς δὲν αἰσθάνεται ἦχόν τινα, οὗτινος οἱ παλμοὶ κατὰ δεύτερον λεπτὸν εἶνε πλείονες τῶν 38,000.

Ὄσφρησις.

Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῆς ὀσφρήσεως τῶν μυρμήκων ἔθετο παρ' αὐτοῖς ὁ Lubbock θύσανον ἀρωματώδη, πρὸ τοῦ ὁποίου διερχόμενοι διέκοπτον πρὸς καιρὸν τὴν ὁδόν των. Ἐκ τούτου καὶ ἄλλων πολλῶν φαίνεται ὅτι ἡ ὄσφρησις εἶνε λίαν ἀνεπτυγμένη εἰς τοὺς μύρμηκας.

θ'.

Εὐφυΐα τῶν μυρμήκων.

Πλεῖστα ἀνέκδοτα δεικνύουσι τὴν ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσιν εὐφυΐαν τῶν μυρμήκων. Ὁ Lund διηγεῖται τὴν ἀκόλουθον ἱστορίαν:

«Διερχόμενος ἡμέραν τινὰ πρὸ ἀπομεμονωμένου δένδρου ἐξεπλάγην ἰδὼν πίπτοντα ἐν γαληνιαίῳ καιρῷ τὰ φύλλα. Ηὔξησε δ' ἡ ἔκπληξίς μου ὅτε παρετήρησα ὅτι τ' ἀποσπώμενα φύλλα εἶχον τὸν φυσικὸν χρωματισμόν. Ἐπλησίασα ὅπως ἀνεύρω τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τούτου, εἶδον δὲ τότε ὅτι ἐφ' ἑκάστου μίσχου ἐπεκάθητο μύρμηξ ἐργαζόμενος ὅλαις δυνάμεσι· μετ' ὀλίγον ὁ μίσχος ἐκόπτετο καὶ τὸ φύλλον ἔπιπτε κατὰ γῆς. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ δένδρου ἡ γῆ ἐκαλύπτετο ὑπὸ μυρμήκων κοπτόντων βαθμηδὸν τὰ πίπτοντα φύλλα, ὧν τὰ τεμάχια πάραυτα μετεκομίζοντο ἐν τῇ μυρμηκιᾷ. Ἐν διαστήματι μιᾶς ὥρας ἀπεφυλλίσθη ἐντελῶς τὸ δένδρον.»

Ὁ Bates διηγεῖται ὅμοιόν τι ἀλλ' ὅλως διάφορον κατὰ βάθος. «Οἱ μύρμηκες Sauba, λέγει, ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν δένδρων κατὰ μεγάλας στρατιὰς συνισταμένας καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ μικρῶν ἐργατῶν. Ἕκαστος μύρμηξ ἐπικάθηται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἑνὸς φύλλου καὶ κόπτει ἐξ αὐτοῦ διὰ τῶν ὀξειῶν του σιαγόνων ἀκριβῶς στρογγύλον τεμάχιον.»

Τὴν ἀκόλουθον δὲ περίπτωσιν διηγεῖται ὁ Büchner.

«Ἐν τῷ ἀγρῷ βιομηχάνου τινὸς ὑπῆρχε δένδρον πλῆρες φυτοφθειρῶν καὶ μυρμήκων. Ὁ ἰδιοκτήτης ὅπως ἐμποδίσῃ τὸ κακὸν ἤλειψε τὴν περὶξ τοῦ δένδρου γῆν διὰ ζωπίσσης. Οἱ πρῶτοι μύρμηκες οἱ ἐπιχειρήσαντες νὰ διαβῶσι ταύτην συνεκολλήθησαν. Μετὰ ταῦτα ὅμως τί συνέβη; Οὗτοι ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ δένδρου καὶ κατεβίβασαν τὰς φυτοφθείρας, τὰς ὁποίας ἐτοποθέτησαν μίαν πρὸς μίαν ἐπὶ τῆς ζωπίσσης, μέχρις οὗ δι' αὐτῶν κατεσκεύασαν γέφυραν ἐφ' ἧς διῆλθον τὸν κύκλον τῆς ζωπίσσης ἀκινδύνως.»

Τὰ πειράματα ὅμως δὲν ἐπιβεβαιοῦσιν οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον τὰ προηγηθέντα.

ΜΕΛΙΣΣΑΙ

Περὶ τῶν ζώων τούτων πλεῖστα ἐγράφησαν, ὁ Lubbock ὅμως καὶ ἐπ' αὐτῶν νέας ἐποιήσατο παρατηρήσεις, αἵτινες μόναι ἀναφέρονται ἐνταῦθα.

Λαλιὰ καὶ τρόπος συνεννοήσεως.

Ἡ γενικῶς ἐπικρατοῦσα πεποίθησις ὅτι, τὰ κοινωνικὰ ἔντομα ἔχουσι λαλιάν, στηρίζεται κυρίως ἐπὶ τούτου, ὅτι ἂν ποτε ἔντομόν τι τυχαίως εἴτε θηρεῦον συναντήσῃ τροφήν τινα, καὶ ἄλλα πολλὰ ἔρχονται ἀμέσως ὅπως ἐπωφεληθῶσιν ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως. Ἂν αἱ μέλισσαι ἢ οἱ μύρμηκες ἀκολουθοῦσι μόνον τὸν εὐτυχῆ σύντροφόν των, δὲν ὑπάρχει τι τὸ ἀξιοσημείωτον· ἂν ὅμως ἀποστέλλωνται ἄλλαι, τὸ πρᾶγμα εἶνε ὅλως διάφορον.

Ὅπως πεισθῇ ὁ Lubbock περὶ τούτου, ἔθηκε μέλι εἴς τι μέρος μήπω ὁρατὸν ὑπὸ τῶν μελισσῶν. Ἔλαβε τότε μέλισσαν καὶ ἔθετο ταύτην ἐπὶ τοῦ μέλιτος· αὕτη δὲ ἀφοῦ ἐχορτάσθη, ἀνεχώρησε καὶ δὲν ἐπανῆλθεν, ὡς οὐδ' ἄλλη τις. Ὅτε ὅμως ἐτοποθετεῖτο τὸ μέλι μόλις εἴκοσι βήματα μακρὰν τῆς κυψέλης, ἐπανήρχετο συχνότατα ἐπὶ τοῦ μέλιτος. Παρετήρησε δὲ ὅτι, αἱ μέλισσαι δὲν ὁδηγοῦσι πάντοτε τὰς συντρόφους των ὅπως διανείμωσι τοὺς θησαυρούς των.

«Λίαν δ' ἐπίσης ἐξεπλάγην, λέγει ὁ συγγραφεύς, ὅτε εἶδον ὅτι αἱ μέλισσαι δυσκόλως εὑρίσκουσι τὸν δρόμον των. Ἡμέραν τινὰ καθ' ἣν πλεῖσται μέλισσαι ἐσύναζον μέλι ἐκ τῶν ἀνθέων ἀγριάμπελης, ἔθηκα ἀγγεῖον μετὰ μέλιτος πλησίον τῶν ἀνθέων. Αἱ μέλισσαι ἐπεσκέπτοντο τ' ἄνθη, οὐδεμία ὅμως ἀνεκάλυψε τὸ μέλι.»

Γενικῶς παραδέχονται ὅτι οὐ μόνον αἱ μέλισσαι τῆς αὐτῆς κυψέλης ἀναγνωρίζονται, ἀλλὰ καὶ ὅτι προσβάλλουσι πάραυτα πάντα ξένον προερχόμενον ἐξ ἄλλης κυψέλης. Ἴσως αἱ μέλισσαι ἑκάστης κυψέλης ἔχουσιν ἰδιαιτέραν τινὰ ὀσμήν. Ὁ Langstroth, λέγει, «ὅτι τὰ μέλη τῶν διαφόρων κοινοτήτων φαίνονται ὅτι ἀναγνωρίζονται διὰ τῆς ὀσφρήσεως.» Ὑπάρχει ὅμως μεγάλη διαφορά, μεταξὺ μιᾶς μελίσσης ἐπανερχομένης εἰς τὴν κυψέλην μετὰ τοῦ φορτίου τῶν προμηθειῶν, καὶ τῆς πεινώσης κλεπτρίας. Λέγεται ὅτι μέλισσα φορτωμένη δύναται νὰ εἰσέλθῃ ἀτιμωρητὶ εἰς οἱανδήποτε κυψέλην, ὁ δὲ Langstroth, προσθέτει, ὅτι «αἱ κλέπτριαι μέλισσαι ἔχουσί τι, τὸ ὁποῖον διὰ τὸν πεπειραμένον εἶνε ἐπίσης χαρακτηριστικόν, ὡς αἱ κινήσεις λωποδύτου διὰ καλὸν κλητῆρα. Τὸ προσπεποιημένον βλέμμα της, καὶ τὴν ἔνοχον ταραχήν, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ μὴ παρατηρήσῃ τις ὅταν ἅπαξ τὴν εἴδε.» Φυσικώτατα ὅταν μέλισσά τις τυχαίως εἰσέρχηται εἰς ξένην κυψέλην, ἐκπλήττεται, ταράσσεται, καὶ οὕτω προδίδει αὐτὴ ἑαυτήν.

Καί τοι αἱ κεντήσασαι καὶ ἀπολέσασαι τὸ κέντρον των μέλισσαι ἀπόλλυνται πάντοτε, δὲν ἀποθνήσκουσιν ἀμέσως, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ δὲν φαίνονται ὑποφέρουσαι ἐκ τῆς φρικώδους πληγῆς.

Καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα ἔντομα αἱ μέλισσαι εἶνε λίαν εὐαίσθητοι εἰς τὸ φῶς.

Ἡ μεγάλη πρὸς τὸ μέλι λαιμαργία δύναται μᾶλλον ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸν ὑπερβολικὸν αὐτῶν ἔρωτα πρὸς τὴν περιουσίαν των, παρὰ εἰς ἐγωϊστικὴν τῶν ὀρέξεών των πλήρωσιν Ὁ Langstroth διηγεῖται τὸ ἑξῆς, ὅπερ δὲν δεικνύει μεγάλην εὐφυΐαν παρὰ ταῖς μελίσσαις. «Ἀδύνατον νὰ ἐννοήσῃ τις μέχρι τίνος βαθμοῦ ἐξικνεῖται ἡ ἀνοησία των, ἂν δὲν εἶδε ζαχαροπλαστεῖον καταληφθὲν ὑπὸ πεινασμένων μελισσῶν. Εἶδον χιλιάδας ἀνασυρομένας ἐκ τῶν *σιροπίων*, ἐν οἷς ἐπνίγησαν· εἶδον χιλιάδας ἐπιπιπτούσας ἐπὶ θερμοτάτων σιροπίων· εἶδον τὰ πατώματα κεκαλυμμένα καὶ τὰς ὑέλους ἐπισκοτισθείσας ὑπὸ τῶν μελισσῶν, ἄλλων μὲν συρομένων, ἄλλων ἱπταμένων, ἄλλων ἐπικεκολλημένων ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε μόλις ἐκινοῦντο. Μήτε μία μεταξὺ δέκα εὑρίσκετο ἱκανὴ ἵνα μεταφέρῃ εἰς τὴν κατοικίαν τὰ κακῶς κτηθέντα πλούτη, ἐν τούτοις τὸ μέρος ἐπληροῦτο ὑπὸ νέων ἐπισκεπτῶν ἐπίσης ἀνοήτων, ὡς καὶ οἱ σύντροφοί των.»

Ἠθικὰ αἰσθήματα καὶ φιλίαι.

Ἐὰν ἤθελέ τις ν' ἀποδώσῃ ταῖς μελίσσαις ἴχνος τι ἠθικῆς συναισθήσεως, κατ' αὐτοῦ θὰ ἐξηγείροντο πάντες οἱ μελισσοτρόφοι, οἵτινες γνωρίζουσι κάλλιστα ὅτι αὗται λεηλατοῦσι τὰς ἀσθενεστέρας συντρόφους των. «Ἐὰν, λέγει ὁ Langstroth, κακόν τι στρατόπεδον μελισσῶν ὡρέχθη ἅπαξ τῆς κλοπῆς, δὲν παύει πρὶν ἢ ἐπιπέσῃ κατὰ πασῶν τῶν κυψελῶν. Πολλοὶ μελισσουργοὶ ἀμφιβάλλουσιν ἂν μέλισσά τις ἐθισθεῖσα εἰς τὴν κλοπὴν δύναται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς καλὰς ἕξεις.»

Τὰ ζῷα ταῦτα φαίνονται ἀναίσθητα καὶ ἀδιαφοροῦντα πρὸς ἄλληλα· πολλάκις φονευομένης μελίσσης αἱ λοιπαὶ οὐδόλως ἀνησυχοῦσι διὰ τοῦτο.

Ὁ πρὸς τὴν βασίλισσάν των ἔρως γενικῶς προβάλλεται ὡς ἀξιοθαύμαστον παράδειγμα, ἐν τούτοις εἶνε λίαν περιωρισμένος.

Αἱ τεθνηκυῖαι μέλισσαι συνήθως φέρονται ἐκτὸς τῆς κυψέλης· οὐδεμίαν ὅμως προσοχὴν δίδουσιν αἱ ἐντὸς αὐτῆς, ὅταν θέσῃ τις τοιαύτας ἐπὶ τοῦ ἐξώστου τῆς κυψέλης.

Ὄσφρησις.

Αἱ μέλισσαι φαίνονται κάτοχοι ὀσφρήσεως λίαν ἀνεπτυγμένης. Ὅταν ἄρωμά τι ῥιφθῇ πρὸ τῆς κυψέλης, ἔρχονται ἀμέσως πολυάριθμοι ἵνα ἴδωσι τί συμβαίνει, μετά τινα ὅμως χρόνον δὲν προσέχουσι πλέον.

Ἀκοή.

Αἱ μέλισσαι οὐδόλως ἀνησυχοῦσιν οὐδὲ προσέ-

χουσιν εἰς πάντα θόρυβον τελούμενον παρ' αὐταῖς· φαίνονται ὡς οἱ μύρμηκες ἀναίσθητοι πρὸς τοὺς διαφόρους ἤχους.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς χρωματισμούς, κατὰ τὰ πειράματα, αἱ μέλισσαι φαίνονται προτιμῶσαι τὸ κυανοῦν χρῶμα.

ΣΦΗΚΕΣ

Εὐφυΐα τῶν σφηκῶν.

Πειράματα τινὰ ἐτελέσθησαν καὶ ἐπὶ τῶν σφηκῶν. Αἱ σφῆκες ὅταν ἀνακαλύψωσι τρόφιμόν τι πράττουσιν ὡς καὶ αἱ μέλισσαι. Σπανιώτατα ὅμως εἰδοποιοῦσι τὰς συντρόφους των ὅπως κοινῇ διανείμωσι τὴν λείαν.

Ἐν συνόλῳ αἱ σφῆκες φαίνονται ἐπιτηδειότεραι πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ὁδοῦ των ἢ αἱ μέλισσαι.

Αἱ σφῆκες διακρίνουσι τὰ χρώματα, ἀλλὰ δὲν ὁδηγοῦνται ἀποκλειστικῶς ὑπ' αὐτῶν ὡς αἱ μέλισσαι.

Ν. Χ. Αποστολιδης

ΠΕΡΙ ΠΕΝΘΟΥΣ

Γ'.

Περὶ πένθους ἐν Ἀφρικῇ.

Φιλόστοργα πρὸς τοὺς θανόντας αἰσθήματα τρέφουσι καὶ οἱ Ἀφρικανοί, καὶ αὐτῶν τῶν ὑποδεεστάτων φυλῶν. Ἔχουσιν ἄρα οἱ Βουσμενοὶ ἔννοιάν τινα περὶ μελλούσης ζωῆς; καὶ ἂν ἔχωσιν ὁποία τίς ἐστιν ἡ ἔννοια αὕτη; Δύσκολον νὰ μάθωμεν· ὅπως ἂν ᾖ ὅμως, θλίβονται ἐπὶ τῷ θανάτῳ τινὸς τῶν οἰκείων, καὶ τὴν λύπην αὐτῶν ἐκδηλοῦσιν ἀγρίως, ἀποκόπτοντες μίαν φάλαγγα τοῦ μικροῦ δακτύλου των. Ὀλίγοι τῶν ἀνδρῶν ὑφίστανται τὴν ὀδυνηρὰν ταύτην ἐγχείρησιν, ἡ Βουσμενία γυνὴ ὅμως εἶναι εὐαισθητοτέρα τοῦ ἀνδρός, δι' ὃ καὶ πολλῷ συχνότερον ἀκρωτηριάζει τοὺς δακτύλους. Ἄλλως δ' αἱ γυναῖκες τῆς φυλῆς ἐκείνης ὑπολαμβάνουσι τὸν ἀκρωτηριασμὸν τῶν φαλάγγων, ὡς ἐξιλαστήριον τρόπον τινὰ θυσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδίδουσι διάφορα ἀποτελέσματα· διότι συμβαίνει ἐνίοτε νὰ κρωτηριάζωσι καὶ τὰς φάλαγγας τῶν δακτύλων τῶν ἰδίων τέκνων, πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ θανάτου.

Οἱ Βουσμενοὶ σχεδὸν δὲν θάπτουσι τοὺς νεκρούς· ἀλλ' οἱ Ὀττεντότοι, μᾶλλον τούτων ἡμερωμένοι, ἀποθέτουσι συχνάκις τοὺς ἰδίους νεκροὺς εἰς λάκκους ἀβαθεῖς. Ὡς πολλοὶ τῶν Μελανησίων, θέτουσι τὸ πτῶμα ὀκλαδόν, περιβάλλοντες αὐτὸ διὰ τοῦ *κρὸς* ἤτοι τοῦ μανδύου του, ὃν ὅμως ἐκ φειδωλίας φροντίζουσι νὰ ἐκλέξωσιν ἐκ τῶν εὐτελεστάτων.

Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν κατὰ τὰς τελευτὰς νομίμων ἐξεταζόμενοι καὶ οἱ θανάσιμοι τῶν Ὀττεντότων ἐχθροί, οἱ Κάφροι, δὲν φαίνονται διαφέροντες μεγάλως τῶν γειτόνων των. Ἡ καφρικὴ φυλὴ δὲν ἔχει εὐαίσθητον τὴν καρδίαν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ διάφοροι πατριαὶ αὐτῆς ἥκιστα μεριμνῶσι περὶ τῶν νεκρῶν. Οἱ κοινοὶ τῶν Κάφρων ῥίπτουσιν ἁπλούστατα τὰ πτώματα τῶν οἰκείων εἰς ἀνοικτὸν λάκκον, κοινὸν εἰς ἅπασαν τὴν πατριάν, ἐσκαμμένον δὲ πλησίον τοῦ *κραὰ.l* ἢ χωρίου αὐτῶν. Περὶ δὲ τῶν περαιτέρω φροντίζουσιν αἱ ὕαιναι καὶ οἱ θῶες. Οὐχὶ σπανίως δὲ ὁ υἱὸς σύρει ἄνευ πομπῆς τινος τὸν νεκρὸν τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητρὸς εἰς τὸν κοινὸν λάκκον. Μόνους τοὺς ἀρχηγοὺς θάπτουσι μετά τινος πομπῆς ἐν τῇ δημοσίᾳ πλατείᾳ, ἐν αὐτῷ τῷ περιβόλῳ ἔνθα συνέρχονται ἑκάστοτε πρὸς σύσκεψιν οἱ ἄνδρες τῆς πατριᾶς, καὶ καλύπτουσι τὸ πτῶμα διὰ σωροῦ λίθων.

Οἱ μαῦροι τῆς πρὸς τὸν ἰσημερινὸν Ἀφρικῆς τηροῦσι τὰς αὐτὰς περίπου πάντες συνηθείας ἐν ταῖς ταφαῖς. Αἱ ταφαὶ εἶναι κανονικαί, ὁ δὲ νεκρὸς τίθεται ὀκλαδὸν ἐν λάκκῳ, ἔχοντι σχῆμα φρέατος. Ὁ Κλάππερτον εὗρε τὴν συνήθειαν ταύτην κρατοῦσαν ἐν Γιουρρίβᾳ, Κούλφᾳ, Βοργκοῦ κλπ. Ὁ δὲ Σβάιμφουρθ παρετήρησεν, ὅτι ταὐτὰ ποιοῦσι καὶ οἱ Βοῦργοι τοῦ ἄνω Νείλου, ἀλλὰ μετά τινος περιέργου διαφορᾶς· δῆλον ὅτι ὀρύττουσιν ἐν τῷ τοίχῳ τοῦ φρεατίου τάφου κόγχην εὐρεῖαν, ἐν ᾗ ἐνθέτουσιν ὀκλαδὸν τὸν νεκρόν· διότι μετὰ φιλοστόργου μερίμνης ζητοῦσι νὰ παλλάξωσιν οὕτω τὸν νεκρὸν ἀπὸ τῆς πιέσεως τοῦ χώματος, δι' οὗ πληροῦται ἔπειτα ὁ βόθρος· τὴν εὐσεβῆ δὲ ταύτην φροντίδα ὑπηγόρευσε προδήλως ἡ πίστις, ὅτι ὁ νεκρὸς ἐξακολουθεῖ νὰ αἰσθάνηται τοὺς πόνους. Παρομοίας ἰδέας, περὶ πιέσεως τοῦ νεκροῦ ὑπὸ τῆς γῆς, ἀπαντῶμεν παρὰ πλείστοις λαοῖς. «Γαῖαν ἔχοι ἐλαφράν», εἶναι φράσις συνηθεστάτη ἐν ἐπιταφίοις λόγοις καὶ αὐτῶν τῶν Εὐρωπαίων. Ἐν βεδικῷ ὕμνῳ πρὸς τὸν θάνατον ἀπαντᾷ ἐπίσης ἡ αὐτὴ ἔννοια, ποιητικῶς ἐκπεφρασμένη: «Ὦ γῆ, κάλυψον αὐτόν, ὡς καλύπτει ἡ μήτηρ τὸ τέκνον τῆς διὰ τῆς ποδιᾶς τῆς ἐσθῆτος αὐτῆς.»

Τοῦτο δὲ διότι, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, οἱ κατὰ φύσιν ἢ οἱ ἀμόρφωτοι ἄνθρωποι ὑπολαμβάνουσι τὸν θάνατον συχνότατα ὡς ἄλλο εἶδος ζωῆς. Ἐν Κούλφᾳ τῆς πρὸς τὸν ἰσημερινὸν Ἀφρικῆς, ἀφίνουσιν ἄνοιγμα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ τάφου, ὃν ἐνίοτε ὀρύττουσι παρὰ τὴν θύραν τῆς κατοικίας τοῦ θανόντος. Πλησίον δὲ τοῦ ἀνοίγματος ἐκείνου καταθέτουσιν ὑφάσματα καὶ ἄλλα πράγματα, παρακαλοῦντες τὸν νεκρὸν νὰ τὰ ἐγχειρίσῃ εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τῶν πρὸ αὐτοῦ θανόντων. Οἱ Νιὰμ-Νιάμ, οἵτινες συχνάκις θάπτουσι τοὺς νεκρούς των ὀκλαδόν, φροντίζουσι προηγουμένως νὰ στολίζωσιν αὐτοὺς ὡς πρὸς ἑορτήν, διὰ δερμάτων ζώων καὶ πτερῶν, καὶ νὰ τοὺς βάφωσι δι' ἐρυθροῦ χρώματος, τοῦ τιμιωτάτου τῶν χρωμάτων κατὰ τὴν καλαισθητικὴν τῶν πλείστων ἀγρίων φυλῶν.

Πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀφρικῆς τῶν τροπικῶν, οἱ Τιμαννοὶ ἔχουσιν ἐν ταῖς πόλεσι νεκροθήκας, ἐν ταῖς ὁποίαις ἐναποθέτουσι τὰ λείψανα τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀρχηγῶν. Αἱ νεκροθῆκαι αὗται οὐδέποτε ἀνοίγονται, ἀλλ' ἐν τοῖς τοίχοις ἔχουσι στενὰς ὀπάς, δι' ὧν ἐν ἡμέραις τακταῖς εἰσάγουσι τροφὰς καὶ φοινίκινον οἶνον. Προτοῦ δὲ νὰ φάγωσι καὶ νὰ πίωσιν οἱ Τιμαννοὶ φροντίζουσι πάντοτε νὰ χωρίζωσι μερίδα τῶν τροφῶν διὰ τοὺς νεκρούς, ἣν ῥίπτουσι κατὰ γῆς. Τὰ αὐτὰ ποιοῦσι καὶ οἱ Φαντίς, οἱ Ἀσάντιοι κλπ. ἀνάλογα δ' ἔθιμα ἀπαντῶσι σχεδὸν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς. Διότι τοῦτο εἶναι ὁ ἀρχικὸς τύπος τῆς περὶ ἐπιβιώσεως δοξασίας. Ἀλλὰ πόρρω ἀπέχει ἡ δοξασία αὕτη τοῦ αἰθερίου δόγματος τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ὅπερ πρεσβεύουσιν ἢ ὑποκρίνονται ὅτι πρεσβεύουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν Εὐρωπαίων. Ἐκεῖνο ὅπερ ἐν ἁπλότητι ὑποθέτουσιν, ὅτι μένει μετὰ θάνατον, ἔχει πάσας τὰς ἀνάγκας, πάντα τὰ ἐλαττώματα καὶ πάντα τὰ προτερήματα, ἅπερ εἶχεν ὁ νεκρὸς ἐν ὅσῳ ἔζη.

Εἶναι βεβαίως ἀθώοταται καὶ ἀβλαβέσταται αἱ προσφοραὶ τροφῶν, ὅπλων, κοσμημάτων καὶ τῶν τοιούτων· ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν ἐπικηδείων θυσιῶν, αἵτινές εἰσιν ἀπόρροια τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως περὶ μελλούσης ζωῆς, τῆς ὁποίας τὰ σωτήρια ἀποτελέσματα οὐ παύονται ἐξυμνοῦντες οἱ ἱερεῖς, οἱ ἠθολόγοι, οἱ φιλόσοφοι ἡμῶν.

Αἱ ἐπικήδειοι θυσίαι θεωρηταὶ ἴσως ἔν τισι περιπτώσεσιν ὡς ἐπέκτασις καὶ οὐδὲν πλέον τῆς συνηθείας τῶν ἐν ταῖς κηδείαις ἀκρωτηριασμῶν, τῆς ἐπικρατούσης παρὰ πολλοῖς λαοῖς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀγρίοις, οἵτινες τὸ εἰλικρινὲς ἢ προσπεποιημένον πένθος αὐτῶν ἐκδηλοῦσι τραυματίζοντες ἢ ἀκρωτηριάζοντες ἑαυτούς. Ἐπὶ τῷ θανάτῳ συγγενοῦς οἱ Μελανήσιοι, οἱ Ὀττεντότοι κλπ. ἀποκόπτουσι συνήθως μίαν φάλαγγα τοῦ μικροῦ δακτύλου. Ἀλλαχοῦ περιορίζονται εἰς ἀμυχὰς τοῦ δέρματος, ἢ εἰς ἐντομὰς ἐπιπολαίους ἢ βαθείας. Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Bruce, οἱ Ἀβυσσινοὶ εἰς ἐκδήλωσιν πένθους ἐν τῇ ἀπωλείᾳ συγγενοῦς ἢ ἐρωμένου ἤμυσσον ἐλαφρῶς τὴν ἐπιδερμίδα τῶν κροτάφων, διὰ τοῦ ὄνυχος τοῦ μικροῦ δακτύλου, ὃν μάλιστα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δὲν ἀπέκοπτον.

Ἀπὸ τῆς ἰδέας ὅμως τοῦ ἐπιβάλλειν πόνους εἰς ἑαυτὸν εὐχερὴς ἡ μετάβασις εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἐπιβάλλειν πόνους ἢ θυσιάζειν ἄλλους. Ὅθεν διὰ τοῦτο ἐν τῇ Ἀσαντίᾳ, κατὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, οἱ υἱοί, οἱ ἀδελφοί, οἱ ἀνεψιοὶ τοῦ θανόντος, ὑποκρινόμενοι παραφορὰν ἀκράτητον, ἐξορμῶσι τῶν βασιλικῶν μεγάρων καὶ ἀδιακρίτως πυροβολοῦσι πάντας τοὺς ἐντυγχάνοντας. Συχνότερον ὅμως τὰ τοιαῦτα γίνονται μεθοδικώτερον, ἐπισημότερον, δός δ' εἰπεῖν καὶ λογικώτερον. Οἱ δοξάζοντες ὅτι ὁ θανὼν μεθίσταται ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου τοῦ ὑφηλίου, εἰς ἄλλον ἀόρατον, ἀλλὰ καὶ ἀνάλογον, εὑρίσκουσι φυσικώτατον νὰ τῷ παρέχωσιν, ὡς συντρόφους, τὰ προσφιλέστατα αὐτῷ ἐν τῇ γῇ ὄντα. Διότι ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι ὁ νεκρός, ἂν ἐπιφανῆ κατεῖχε θέσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, πρέπει νὰ μὴ μεταβῇ εἰς τὸν ἄλλον, ἐστερημένος τῶν τιμῶν, τῆς ἀγάπης, τῆς θεραπείας, ὧν ἐτύγχανεν ἐν τῇ γῇ. Ὅθεν θυσιάζουσιν ἐπὶ τοῦ τάφου του ἤτοι ζῷα προσφιλῆ, ὡς τὸν ἵππον ἢ τὸν κύνα αὐτοῦ, ἤτοι τὰς γυναῖκάς του, τοὺς πλησιεστάτους συγγενεῖς, τοὺς δούλους του.

Τὸ βάρβαρον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ λογικώτατον ἔθος, ἐπικρατεῖ ἐν πολλαῖς χώραις τῆς πρὸς τὸν ἰσημερινὸν Ἀφρικῆς. Ἐν τῇ Ἀσαντίᾳ ὁ βασιλεὺς ἀκολουθεῖται ὑπὸ ἑκατομβῶν δούλων. Διότι ἄτοπον ὄντως ὑπολαμβάνουσι μονάρχης τῶν Ἀσαντίων νὰ μεταβῇ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωήν, ἄνευ τῆς ἐμπρεπούσης εἰς τὸ ἐπιφανὲς ἀξίωμα αὐτοῦ συνοδίας. Ἐν Κατούγκᾳ, ἐν Γιουρρίβᾳ, θνήσκοντος τοῦ βασιλέως ὑποχρεοῦνται ναυτοκτονηθῶσι διὰ φαρμάκων ὁ *καμποκὶρ* ἢ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Τζανάχ, τρεῖς ἄλλοι μεγάλοι καμποκίραι, τέσσαρες τῶν γυναικῶν τοῦ θανόντος μονάρχου καὶ πλεῖστοι τῶν εὐνοουμένων δούλων του. Τὸ φάρμακον προσφέρεται αὐτοῖς ἐντὸς ᾠοῦ ψιττακοῦ, ἂν δὲ τυχὸν δὲν φέρῃ ἀποτέλεσμα, τότε ὀφείλουσιν οὗτοι ν' ἀναπληρώσωσι τὴν ἔλλειψιν, ἀπαγχονιζόμενοι ἐν ταῖς οἰκίαις των. Ἐν Γέννᾳ ἐπὶ τοῦ Νίγηρος, κατὰ τὸν θάνατον διοικητοῦ, δύο ἢ τρεῖς τῶν γυναικῶν του ἔχουσι καθῆκον ναυτοκτονῶσιν αὐθημερόν, ἵνα ὁ θανὼν ἔχῃ εὐχάριστον συντροφίαν ἐν τῷ μετὰ θάνατον κυβερνείῳ, οὗ μετέβη νὰναλάβῃ τὴν διοίκησιν. Ἐν ταῖς αὐταῖς χώραις, ἐν Κατούγκᾳ, ὅταν ἀποθάνῃ ὁ βασιλεύς, ἐπιβάλλεται ὑποχρέωσις ἀπαράβατος εἰς τὸν πρεσβύτατον υἱόν, τὴν πρώτην σύζυγον καὶ τοὺς ἐπισημοτάτους ἄρχοντας τοῦ βασιλείου του, νὰ πίωσι φάρμακον ἐπὶ τοῦ τάφου, ἵνα συνταφῶσιν αὐτῷ. Τὸ ἔθος τοῦτο ἔχει καὶ σκοπὸν πολιτικόν, διότι οὕτω προλαμβάνονται τὰ ὀλέθρια συνήθως ἀποτελέσματα τῆς κληρονομικῆς μοναρχίας. Ἕνεκα δὲ τούτου ὁ μονάρχης ἐκλέγεται πάντοτε ἐν Κατούγκᾳ καὶ οὐδέποτε μεταβαίνει διαδοχικῶς τὸ ἀξίωμα εἰς τὸν υἱόν.

Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐπικηδείων τελετῶν, ὅπου γίνονται τοιαῦται, μεριμνῶσι συχνάκις καὶ περὶ τάφου οἱουδήποτε. Ταῦτα δ' εἰσὶν ἀνάλογα τῆς ἡμερώσεως ἑκάστης φυλῆς, καὶ βαθμιαία τις διαφορὰ παρατηρεῖται ἐν πᾶσιν. Οἱ Βουσμενοὶ

ἀφίνουσι συνήθως ἀτάφους τοὺς νεκρούς. Οἱ Ὀττεντότοι θάπτουσιν αὐτοὺς εἰς λάκκον ἐπιπόλαιον, καὶ καλύπτουσιν αὐτοὺς δι' ὀλίγης γῆς ἢ διὰ μικροῦ σωροῦ λίθων. Οἱ Κάφροι, ὡς εἴδομεν, τοὺς μὲν ἐκ τοῦ ὄχλου νεκροὺς ῥίπτουσιν εἰς λάκκον ἀσκεπῆ, θάπτουσι δὲ μόνους τοὺς ἀρχηγούς, σωρεύοντες ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς ταφῆς κωνοειδεῖς λίθους. Ἐν τῇ πρὸς τὸν ἰσημερινὸν Ἀφρικῇ θάπτουσιν ἐπίσης τοὺς ἐπιφανεῖς τῶν νεκρῶν ἐν φρέασι κυλινδρικοῖς, βάθος ἔχουσιν ἓξ ποδῶν περίπου. Οὐχὶ σπανίως προσέτι εἰς ἔνδειξιν τοῦ τόπου τῆς ταφῆς ἐγείρουσι τύμβον, ἢ ἐπιθέτουσι λίθον, ὕψους πεντήκοντα ἢ ἑξήκοντα ὑφεκατομέτρων, παραπλήσιον δὲ τοῖς κελτικοῖς καλουμένοις *μενίρ*. Οἱ Νιὰμ-Νιὰμ καὶ οἱ Βογκοὶ φροντίζουσι πρὸς τούτοις νὰ θέσωσι τὸν νεκρὸν ἐν καταλλήλῳ πρὸς τὸν ἥλιον θέσει· οἱ μὲν πρῶτοι θάπτουσι τοὺς νεκρούς, ἐστραμμένον ἔχοντας τὸ πρόσωπον πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον, ἂν ἦναι ἄνδρες, πρὸς τὴν δύσιν δὲ ἂν ἦναι γυναῖκες, διότι ἀτοπώτατον ὑπολαμβάνουσι νὰτενίζῃ τὸν ἥλιον νεκρὰ γυνή. Οἱ δὲ γείτονες αὐτῶν Βογκοὶ ὅλως τἀντίθετα ποιοῦσι· παρ' αὐτοῖς μόναι αἱ γυναῖκες κέκτηνται τὸ προνόμιον νὰ ἔχωσι τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὰς ἀνατολὰς τοῦ ἡλίου.

Ὁ ἥλιος, ὁ λαμπρὸς ἥλιος, εἰς ὃν ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει τὴν ὕπαρξιν, ἔξοχον κατέχει θέσιν ἐν πάσαις ταῖς μυθολογίαις, πλεῖστοι δ' ὅσοι λαοὶ παντοίων φυλῶν μεγίστην ἀποδίδουσι σημασίαν εἰς τὴν θέσιν τοῦ νεκροῦ ἀπέναντι τοῦ ἡλίου.

Εἴδομεν ὅτι τὸ σχῆμα τῶν κελτικῶν *μενὶρ* εὕρηται καὶ ἐν τῇ κεντρικῇ Ἀφρικῇ. Εὕρηται δὲ καὶ ἀλλαχοῦ, ἰδίᾳ δ' ἐν τῷ Ἰνδοστάν, ἐν ταῖς Φιτζίαις νήσοις κλπ. οὐχὶ δ' ἀσύνηθες εἶναι καὶ ἕτερον σχῆμα τάφων, τὸ κελτικώτατον σχῆμα τῶν *δόλμεν*. Οἱ Χοβαῖοι τῆς Ταναναρίβης, ἐν Μαδαγασκάρ, καταθέτουσι τοὺς νεκροὺς αὐτῶν ἐν τάφοις ἀπαραλλάκτοις τοῖς *δόλμεν*, ἀποτελουμένοις ἐκ πέντε πλακῶν, τῶν τεσσάρων καθέτως καὶ τῆς μιᾶς ὁριζοντίου· καλύπτουσι δ' αὐτὰς διὰ χαλίκων, σχηματίζοντες οὕτω τύμβον. Ἡ ἐπιτεθειμένη πλὰξ εἶναι πολλάκις τεραστία τὸν ὄγκον. Ὁ κ. Δυπρὲ εἶδε μίαν μῆκος ἔχουσαν δεκατριῶν μέτρων καὶ ὄγκον ἐνεννήκοντα κυβικῶν μέτρων.

Ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τὴν αὐτὴν ἀκολουθεῖ πάντοτε ὁδόν. Ἡ ὁμοιότης τῶν ἐνταφίων μνημείων τῶν Χοβαίων καὶ τῶν προϊστορικῶν κατοίκων τῆς Εὐρώπης τῶν χρόνων τοῦ λείου λίθου, σχεδὸν μόνη ἤρκει πρὸς ἀπόδειξιν τούτου, ἂν μὴ ἀριδήλως ἀπεδείκνυτο ἐκ μυρίων ἄλλων ὁμοιοτήτων, μὴ προερχομένων βεβαίως ἐκ μιμήσεως. Τοῦτο δὲ διότι ἐν πλείσταις περιστάσεσι τοιούτου εἴδους πλεῖστοι ἄνθρωποι διαφόρων φυλῶν σκέπτονται ὁμοίως. Τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι ἐνθαρρυντικώτατον τοῖς ἐθνολόγοις, καὶ δικαιολογεῖ τὴν προσδοκίαν, ὅτι τὸ εὐρὺ θέμα εἰς ὃ ἀσχολοῦνται θὰ παράσχῃ ποτὲ τὰ στοιχεῖα ἀληθοῦς ἐπιστήμης.

(Ch. Letourneau) Ἀ. Π.

ΤΑ ΝΙΑΤΑ ΤΗΣ ΓΙΑΓΙΑΣ

Πολλοὶ ταῖς ἐτραγούδησαν, καὶ τόση χάρι ἔχουν
Ἡ χειμωνιάτικαις νυχτιαὶς ποῦ τὰ παιδάκια τρέχουν
Τριγύρω 'ς ἀσπρομάλισσα καὶ πρόσχαρη κυροῦλα
Γιὰ νὰ τ' ἀκούσουν μὲ χαρὰ καὶ πότε μὲ τρεμοῦλα
Τὰ παραμύθια ποῦ θὰ πῇ. Ἔξω χιονιᾶς, μαυρίλα,
Καὶ μέσα λάμπουν στριμωχτὰ μέσ' τὴ γωνιὰ τὰ ξύλα
Καὶ μὲ ταῖς φλόγες τους μαζῆ προτοῦ νὰ γίνουν θράκια
Τριζοβολοῦνε, λυώνουνε γλυκὰ μὲ τραγουδάκια. .
Ὅμως ἡ νύχτα ἡ σημερνὴ δὲν ἔχει παραμύθια
Ὅπως τὸ θέλουν τὰ παιδιὰ καὶ τὰ παληὰ συνήθεια,
Οὔτε θ' ἀκούσουν, 'σὰν ἐψὲς, ἀπ' τῆς γιαγιᾶς τὸ στόμα
Τί ἔκαναν 'σὰν ἤτανε πολὺ μικρούλι' ἀκόμα,
Καὶ τί ρουχάκια εἴχανε, καὶ τί λοράκια ἐλέγαν,
Καὶ πῶς, καθὼς τὰ χάιδευαν, τόσω μὲ κάκια ἐκλαίγαν.

'Σὰν κόρη ποῦ καμαρωτὰ νὰ τὰ κρυφοκυττάξῃ
Βγάζει ἀπ' τὰ βάθη τοῦ κομοῦ πνιγμένα 'ς τὸ μετάξι
Τ' ἀγαπημένα της προικιὰ γιὰ νὰ τὰ κρύψῃ πάλι,
Μὲ τέτοιον τρόπο κι' ἡ γιαγιὰ 'μπροστά της ἔχει βγάλει
Μὲ τὰ τρεμουλιασμένα της τὰ χέρι' ἀπ' τὴν κασέλα
Βαρειὰ φλοκάτα, φέρμελη χρυσῆ, καὶ φουστανέλα.
Τῆς φέρμελης τὸ μάλαμα, γερὸ, ἀκόμα λάμπει,
Μὰ λυώνουν τ' ἄλλ' ἀπ' τὸν καιρὸ, 'σὰ' φύλλ' ἀπὸ τὴν [κάμπη,
Κι' ἡ χαρακιαὶς ποῦ ἔκαμαν σκιχτὰ διπλαρωμένα
Τὰ δείχνει ἀπὸ γηρατειὰ πῶς εἶνε ζαρωμένα·
Τὴ στρογγυλὴ σακκούλα του μὴν τύχῃ κι' εἶνε τρύπια
Δὲν ψάχνει ὁ φιλάργυρος μὲ τόσα καρδιοχτύπια,
Ὅπως αὐτὴ τὰ ψηλαφᾷ καὶ τὰ κρατεῖ καὶ τρέμει,
Κυττάει πῶς τὰ κατάντησαν καιροί, καϋμοί, πολέμοι,
Καὶ λησμονιέτ' ἀπάνω τους βαθειὰ συλλογισμένη. .
Γιαγιὰ ζαχαρομίλητη, γερόντισσα γραμμένη!
Τὰ χρόνια δὲν τὴν ἔγυραν, καὶ στέκετ' ὁλοίση·
Θὰ σπάσ' ἡ ξεροκαλαμιὰ, μὰ δὲ θὲ νὰ λυγίσῃ.
Πρὶν φύγῃ ἀπὸ τὴν ὄψι της ἡ ἐμορφιὰ τῆς νιότης
Τῆς ἄφησε τὸ γέλιο της, ρουφῶντας τὸ δροσό της·
Πλιὸ ἄξια γεράματα δὲν εἶδα 'σὰν ἐκεῖνα,
Κι' ἀπ' τὴ ματιά της πιὸ χλωμὴ κι' εὐγενικὴ ἀκτῖνα,
Κι' ἀπ' τὰ μαλλιά της πιὸ λευκὸ καὶ τιμημένο ἀσῆμι,
Ἁγνὸ χρυσάφι μιὰ φορὰ 'ς τὰ χρόνια τοῦ Μπραΐμη.
'Σὰ' μέσ' τὸ χιόν' ἡ μυγδαλιαὶς, τὰ πιὸ καλά της χρόνια
Χαθῆκαν μέσ' τὸν πόλεμο καὶ μέσ' τὰ καταφρόνια.
Μὰ πάλι 'βρίσκει τὸ δεντρὶ καινούριαις πρασινάδες.
Καὶ νά! τῆς πρώτης νιότης σου 'σὰ νᾶνε ἀντηλιάδες,
Ἔχεις, γιαγιὰ, τὸ σπῆτί σου μὲ τὰ μικρά σου ἀγγόνια,
Χαίρεσ' ἀπρίλι δεύτερο, γεμάτο χελιδόνια.

Τὴν τρῶν' ἐκεῖνα μὲ ματιαὶς, μὲ λόγια τὴ ρωτᾶνε
Τί θέλει αὐτὰ τὰ τρίμματα, τί κρύβουνε, τί νᾶνε!
Κι' ἐκείνη τὸ κεφάλι της σιγοκουνᾷ κι' ἀρχίζει·
— Παρέκ' ἡ μάνα τὸ μωρὸ 'ς τὴν κούνι' ἀποκοιμίζει
Καὶ τῆς γιαγιᾶς τὸ μίλημα γλυκὸ 'ς τ' αὐτιά τους [φτάνει.
Εἶνε 'ς τὴν κούνια τοῦ μικροῦ, νομίζεις, νάνι νάνι.—

«Παιδιά μου, νὰ μ' ἐβλέπατε δροσάτη κοπελοῦλα,
Εἴκοσι χρόνων φρόνιμη Μισολογγιτοπούλα!

Ὅταν σὲ ψάθαις ἔπλεκα τὰ μακρυὰ μαλλιά μου
Φορῶντας τὸ φλωρόφεσο καὶ τὸ χρυσὸ σαγιά μου,
Γιὰ νύφη μ' ὠνειρεύοταν τὸ κάθε παλληκάρι·
'Σ τὰ χρόνια μας ἐλέγοταν ἡ φρονιμάδα χάρι.
Μ' ἀνάθρεψ' ὁ πατέρας μου ἀκριβοθυγατέρα
Κι' ὁ ὁλιος ἐλαχτάριζε γιὰ μένα νύχτα 'μέρα,
'Απ' τὸν καιρὸ ποῦ 'πέθανεν ἡ μάνα μου ἡ καϋμένη
Καὶ μ' ἔβλεπεν ἀχνὴ ἀχνὴ καὶ μαυροφορεμένη.
Μὰ νά! ξεσπάει ὁ πόλεμος, πλακώνουν τὰ μαντάτα
Πῶς ξεκινοῦν ἀπάνου μας τοῦ Τούρκου τὰ φουσάτα,
Καὶ σειέται κι' ἀνταριάζεται τὸ μαῦρο Μισολόγγι·
Ἐδῶ ἀντρίκειο χούγιασμα, ἐκεῖ γυναίκειοι βόγγοι,
Μπαίνουν 'ς τὴν πόλι ἀπὸ τὴ μιὰ τ' ἁρματωμένι' ἀσκέρια,
Μιλιόνι' ἀλάθευτα βροντοῦν, ἀστράφτανε μαχαίρια,
Κι' ἡ κλεφτουριὰ μὲ τὸ Μακρῆ, ὁ Μάρκος μὲ τὸ Σοῦλι
'Εδῶ γερὰ στυλώνονται καὶ στέκουν καραοῦλι,
Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριὰ 'ς τὸ ἥσυχο ἀκρογιάλι
Στοιβάζονται μὲ κλαύματα κι' ἀλάφιασμα καὶ ζάλη
Γυναῖκες μὲ ἀνήμπορα παιδιὰ καὶ γηρατεῖα·
Μπροστά τους στέκετ' ὁ χαμὸς καὶ πίσω ἡ ἀτιμία!
Εἴδες σταφίδ' ἀραδιαστὴ μὲ προσοχὴ 'ς τ' ἀλῶνι,
Ὅταν βροχὴ αὐγουστιάτικη προδοτικὰ πλακώνῃ,
Πῶς τὴ χωρίζει σὲ κλωνιὰ καὶ πῶς τὴ διασκορπάει
Καὶ πέφτει μέσ' τὰ ρέματα καὶ χάνεται καὶ πάει;
Ἄχ, φαμελιαὶς ἀρχοντικαὶς καὶ μοσχαναθρεμμέναις,
Τέτοια φουρτοῦνα ἐχάλασε καὶ σᾶς, δυστυχισμέναις!
Γιὰ νὰ γλυτῶστε ἀπ' τοῦ ὀχτροῦ τὰ δόντια τὰ σκυλίσια
Μέσ' ταῖς σπηλιαὶς σκορπίσατε καὶ μέσ' τὰ ξερονήσια,
Καὶ μέσ' ἀπὸ τὸν Κάλαμο διωγμέναις 'σὰ' θηρία,
Ζητούσατ' ἀπ' τὴ θάλασσα γονατιστὰ εὐσπλαγχνία
'Σ τὸ χῶμα τῆς πατρίδος σας καὶ πάλι νὰ σᾶς φέρῃ·
Κι' ὅσαις δὲ' 'μάρανε σκλαβιὰ, δὲν ἔφαγε μαχαῖρι,
Παρθέναις ποῦ δὲν ἤξερε τοῦ ἥλιου ἡ ἀκτῖνα,
Ταῖς ἔρριξε 'ς τὸ θάνατο ἡ γύμνια καὶ ἡ πεῖνα.

'Εμένα ὁ πατέρας μου μ' ἐκράτησε κοντά του.
Ἂν ἤμουνα γιὰ γλύτωμα, 'ς τὸν ἴσκιο τ' ἀποκάτου
Ἤταν γραμμένο, ἔλεγε, γιὰ νὰ σωθῶ μονάχα,
Κι' ἂν χάνομουν, στερνὸ φιλὶ τὸ φίλημά του νάχα.
Ἤταν κεφάλι μὲ μυαλό, καὶ ἤταν ἀπὸ γένος,
Καραβοκύρης ξακουστὸς καὶ κοσμογυρισμένος,
Καπετὰν Φίλιος 'κράζοταν, παντοῦ Καπετὰν Φίλιος·
Τῆς λίμνης τ' ἁρμυρὰ νερά, τὰ μαϊστράλια, ὁ ἥλιος,
Δυνάμωσαν κι' ἐψήσανε κι' ἀργάσαν τὸ κορμί του,
Κι' ἡ θάλασσα, ἡ νεράιδα του, ἡ ἀγαπητική του
Ποῦ κάθε τόσο ἔσχιζε μ' ἕνα μικρὸ καΐκι,
'Σ τὰ χέρια ζευγαρώνοντας τρομπῶνι καὶ σταλῆκι,
Τὸν προίκισεν ἀπίστευτα μὲ ζώρη λιονταρίσσια,
Καὶ τὴν καρδιά του χωριστὰ μὲ τῆς σκλαβιᾶς τὴ λύσσα.
Ἤταν ἀπὸ τοὺς Φιλικοὺς καιρὸ κουβεντιασμένος,
Καὶ μὲ τὸν πρῶτο ἀλαλαγμὸ ποῦ 'σκόρπισε τὸ Γένος
Πρῶτος 'τινάχθη μιὰ βραδιὰ μ' ἕνα καλὸ μπουρλότο,
Κι' ἀκούσθη τ' ἀστραπόβροντο τῆς λευτεριᾶς τὸ πρῶτο
'Ακόμα πρὶν ἀκούσουμε τὴ δόξα τοῦ Κανάρη.

Σὲ λίγ' ὀχειὰ δικέφαλη μᾶς ἔζωσε κουβάρι
Καὶ τὸ καταραμένο της φαρμάκι μᾶς ξαμώνει
Ἡ λιαπουριὰ τοῦ Κιουταχῆ καὶ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη.
'Αλλ' ἂν τὸ φεῖδι ἐσφύριζε τριγύρω ἀπὸ τὴ πόλι,
Σφυρίζει πλιὸ πικρότερα τ' ἀλάθευτό μας βόλι·
'Σ ταὶς πολεμίστραις ξενυχτοῦν, ἄντρες, παιδάκια, ὅλοι·
Κι' ὅσαις γυναῖκες μένουνε μαζῆ μας 'ς τὴν πατρίδα,
Ὅλα τ' ἀφίνουν κ' ἔχουνε μονάκριβη φροντίδα
Νὰ τρέχουν νὰ μοιράζουνε ρακί, νερό, φουσέκια·
Καὶ λὲς πῶς εἶνε ἄγγελοι ὁποῦ φοροῦν γυναίκεια.

— Θέλω νὰ μάθῃς μιὰ φορὰ δική μου κόρη νᾶσαι,
Μοῦ εἶπεν ὁ πατέρας μου· θέλω νὰ μὴ φοβᾶσαι,
Ἂν τὸ καλέσῃ, νὰ βαστᾷς 'ς τὸ χέρι τὸ πιστόλι,
Καὶ 'ς τὴ φωτιὰ ὅταν ρίχνεσαι, νὰ μὴ σὲ ρίχνῃ βόλι!
Μοῦ εἶπε, καὶ μοῦ κρέμασε 'ς τὸν κόρφο Τίμιο ξύλο,
Κι' ἐκεῖ ποῦ ἐγὼ 'κοκκίνιζα 'σὰν τῆς μηλιᾶς τὸ μῆλο,
Μοῦ φέρνει φέρμελη χρυσῆ καὶ μαλλιαρὴ φλοκάτα
Καὶ φουστανέλα κάτασπρη, κιντυνεμένα νιάτα
Νὰ κρύψω μέσα σὲ στολὴ ἀντρίκεια καὶ καμάρι,
Κι' ἡ κόρ' ἡ τόσω 'ντροπαλὴ νὰ γίνῃ παλληκάρι.
Μὲ ἤθελε 'ς τὴν τάπια του, νὰ φαίνομαι κοντά του,
Νὰ τοῦ δροσίζω μὲ νερὸ τὰ χείλη τὰ στεγνά του
Καὶ μὲ τὰ δυό μου μάγουλα· φουσέκια νὰ μοιράζω,
Νὰ πλύνω ἀπὸ τὰ αἵματα τὸ φοβερό του λάζο,
Νἄχω τὰ βόλια γιὰ φλωριὰ, φκιασίδι τὴ μπαρούτη,
Κι' ὅλοι νὰ λέν: τοῦ Φίλιου μας ἡ θυγατέρα ἐτούτη!
Ἤταν 'ς τὸν κάμπο ἀμέτρητα τὰ Τούρκικα τ' ἀσκέρια
Κι' ἤταν χρυσᾶ κι' ἀξίζανε καὶ τὰ δικά μας χέρια.
Ἤτανε γνώμη γνωστικιὰ ἡ γνώμη τοῦ πατέρα·
Καὶ πῶς μιὰ κόρη ἄφοβα νὰ τρέχῃ νύχτα 'μέρα
Σὲ τόσον κόσμο ἀνάμεσα, ὁλοῦθε μαζεμμένο,
'Αγριεμμένο 'ς τὴ φωτιὰ, 'ς τὸ αἷμα μεθυσμένο;
Καλὰ ἡ ντόπια λεβεντιά, καλὰ οἱ πατριώταις,
Ὅμως οἱ ξένοι... ἔξαφνα, νὰ ποῦμε, οἱ Σουλιώταις,
Πρῶτοι, ἀλήθεια, 'ς τὴ φωτιά, σωστοὶ παλληκαράδες,
Μὰ πάλι κι' ἀνυπόταχτοι, γεμάτοι ἀγριάδες,
Δὲ' θὰ τὸ εἶχαν τίποτε σιμὰ 'ς ταὶς ἄλλαις τρέλλαις
Καὶ λόγι' ἀκόμη ἄπρεπα νὰ ῥίξουν σὲ κοπέλαις.
Καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ ζωὴ μὲ ὅλα των τὰ κάλλη
'Σ τὴ φουστανέλα ἤταν ἡ μιά, 'ς τὸ Τίμιο ξύλο ἡ ἄλλη.

Τοῦ Φίλιου ἡ κόρη ἔμαθε τοῦ Φίλιου ἡ κόρη νᾶνε!
Παιδιά μου, ὅσοι μ' ἐγνώρισαν καὶ ζοῦν, μὲ 'μολογᾶνε.
Ἡ κόρη μὲ τὰ χάιδια της, ποῦ ἔτρεμε 'σὰ' φύλλο,
Ζωντάνεψε σὰν ἔννιωσε τὸ Τίμιο τὸ ξύλο,
Κι' ἐκεῖ π' ἀσημοβρόντησαν 'ς τὴ μέση τ' ἅρματά της
'Αντάμ' ἀσημοβρόντησεν ἀντρίκια κι' ἡ καρδιά της,
Καὶ 'σὰ' νὰ τὴν ἐμάγεψε κανεὶς τὴ φουστανέλα,
Εὐθὺς ποῦ τὴν ἐζώσθηκα, δὲν ἤμουν πιὰ κοπέλα!
'Α! ὄχι, δὲν ἀπόμεινα μὲ χέρια σταυρωμένα.
'Εκεῖ ποῦ ἀγωνίζονται τ' ἀδέρφια μ' ὁλοένα,
Ποῦ πέφτουνε φλογόφτερα ὄρνια τοῦ Χάρου ἡ μπόμπαις,
Καὶ τὰ γιουρούσια χύνονται 'σὰ' μανιωμέναις τρόμπαις,
Καὶ ἡ καπνοῦρ' ἁπλώνεται μαύρη, σὰν καλιακοῦδα,
Καὶ σβεῖ τὴ δίψ' ἀντὶ νερὸ τοῦ μολυβιοῦ ἡ φλοῦδα,
Ἡ ἴδια ποῦ καὶ τὴ ζωὴ τοῦ 'Αρβανίτη σβύνει,
'Εκεῖ κι' ἐγὼ ἀνταριάζομαι, πετῶ σὰν τὸ σαΐνι.
Μοῦ κόβουνε τὸ δρόμο
Θωριαὶς αἱματοβούτηχταις ποῦ προξενοῦνε τρόμο,
Ποῦ τρίζοντας τὰ 'δόντια τους πεινοῦνε γιὰ σφαχτάρια,
Καὶ πάλι κάτι ἀμούστακα τῆς λεβεντιᾶς βλαστάρια·
Κρατοῦν κι' ἐκεῖν' ἀνήμερα τὴν πάλα μὲ τὸ χέρι,
Μὰ ἔχουν ὄψιν ἥμερη, σὰν τῆς αὐγῆς τ' ἀστέρι.
Τὸ κάθε μάτι 'ς τὸ ὅπλο του σπιθοβολᾷ σκυμμένο,
Καὶ δὲ' γυρίζει νὰ μὲ ἰδῇ, καθὼς συχνοδιαβαίνω,
Καὶ μόνα μάτι' ἀλλοίμονο! μὲ βλέπουν ὁλοένα
Δειλά, παραπονιάρικα, θολά, καὶ καρφωμένα,
Τὰ μάτια ἐκείνων ποῦ γυρτοὶ 'ς τὸ αἷμά τους γιὰ στρῶμα,
Ἔχουν σβυστῆ, μὰ τὴ ζωὴ κρατοῦν 'ς τὰ 'δόντι' ἀκόμα.

Τόρα 'ς τὸ νοῦ μου δὲ' μπορῶ καλὰ νὰ τ' ἀραδιάσω
Χωρὶς ν' ἀνατριχιάσω. . .
Μὰ τότε πῶς ὑπόμενα, μὲ τί καρδιά, Θεέ μου!
Τὴ φρίκη τοῦ πολέμου!
Καὶ τάχα ἡ ἀπελπισιὰ κι' ἡ φουστανέλα τάχα
Τόσω νὰ τ' ἀντρειεύανε τὰ σπλάγχνα μου μονάχα;
Μπορεῖ.
Μὰ περισσότερο ἀκόμα κάτι ἄλλο.
Μὲ 'ς τὴν καρδιά μας νιώθαμεν ἕνα καϋμὸ μεγάλο
Ποῦ ἔχει σβύσει σήμερα 'σὰν ἀστραπὴ ποῦ πάει,
Ποῦ γοργοχάνεται, ἀφοῦ τὸν κεραυνὸ γεννάει. . .

Παιδιά μου, τὸν παλιὸ καιρὸ ἡ γνῶσι κι' ἡ σοφία
Εὑρίσκονταν 'ς τ' ἀρσενικὰ μονάχα· τὰ βιβλία
Δὲν εἶν', ἐλέγαν οἱ παλιοί, καλὰ γιὰ κοριτσάκια,
Καὶ δὲ' μαθαίνουν ἀπ' αὐτὰ παρὰ τὰ ῥαβασάκια!
Ὁ ἀργαλειός μας ἤτανε τὸ μόνο μας σχολεῖο.
Μὰ εἴχαμ' ἕνα μάθημα, —δὲν ἤταν σὲ βιβλίο—
Ποῦ ὅλα τ' ἄλλα γράμματα 'μεριάζανε μπροστά του:
Τὸν Τοῦρκο νὰ ὀχτρευόμαστε μὲ τὴν πικρὴ σκλαβιά του
Κι' ἀρσενικοὶ καὶ θηλυκοί! Καὶ εἴχαμε δασκάλους
Κι' ἐδῶ κι' ἐκεῖ, γύρω, παντοῦ, ὅλους, μικροὺς, μεγάλους.
'Σ τῆς μάνας τὸ νανούρισμα, 'ς τῆς νόνας τὴν κατάρα,
Εἰς τοῦ πατέρα τὴν εὐχή, 'ς τῆς κόρης τὴν τρομάρα,
'Σ τὰ παραμύθια τῆς γρηᾶς, 'στὰ χωρατά, 'σταῖς 'παίνιας,
Καὶ 'ς τῆς γιορτῆς ταῖς ἐγγιασιαῖς καὶ 'ς τῆς δου-
[λειᾶς ταῖς ἔννιαις
Τ' ἀκούγαμε τὸ πύρινο ἀλφαβητάρι αἰώνια,
Τοὺς Τούρκους τοὺς 'ξορκίζαμε μαζῆ μὲ τὰ δαιμόνια,
Καὶ τὰ κορίτσια 'ς τὸ χορὸ 'σὰν πιάνοταν ἀράδα,
Τέτοια τραγούδια τοῦ χοροῦ 'φτερώναν τὴ γλυκάδα:

«Κάλλιο 'χω 'γὼ τὸ αἷμά μου τὴ γῆ νὰ κοκκινίσῃ
Παρὰ νὰ ἴδῶ τὰ μάτια μου Τοῦρκος νὰ τὰ φιλήσῃ.»

Μιὰ 'μέρα ποῦ ξεκίνησα γιὰ ναῦρω τὸν πατέρα
Μιὰ καταχθόνια βοὴ μ' ἀντάριασε ἀπὸ πέρα.
Μὴν ἔξαφνα ἐλόσσαξε τὸ ἄπατο κανάλι
Καὶ μέσ' τὴ λίμνη ἐχύθηκε νὰ 'ρθῇ νὰ μᾶς ξεβγάλῃ;
Τέτοια βοὴ ὡσὰν κι' αὐτὴ ποτὲ δὲν εἶχ' ἀκούσει·
Οἱ Τοῦρκ', οἱ Τοῦρκοι κάνουνε 'ς τὸ κάστρο μας γιουροῦσι!
'Απ' ἄκρη 'ς ἄκρη 'ς τὸ φτερὸ ἀστράφτει κάθε τάπια
Καὶ τὰ νερά τοῦ χανταχιοῦ τὰ κόκκινα, τὰ σάπια,
Πλαντάζουνε γιομίζοντας ἀπὸ κορμιὰ χιλιάδες,
Μὰ πνίγεται τὸ πλάνταγμα μέσα 'ς τοὺς μπαλαρμάδες,
Μολύβια π' ὅσους βρίσκουνε τοὺς κόβουν πέρα πέρα,
Καὶ κάνουν ἕνα σφύριγμα ποῦ σχίζουν τὸν ἀέρα
'Σὰ' νὰ τοὺς περιπαίζουνε αὐτοὺς ποῦ θὰ σκοτώσουν.
Μέσ' τὸ ποτάμι τῆς φωτιᾶς ἀγρίευες, χανόσουν.
Νά! κι' ἄλλο ἀκόμα μούγκρισμα πλιὸ φοβεροῦ θηρίου,
Κόλασι, κόσμου χαλασμός, σεισμός, ὀργὴ Κυρίου!
Ἕνα λαγοῦμι ἐξέσπασε 'ς τῶν Τούρκων τὰ ποδάρια
Καὶ μαῦρο ἀπλώνει σύννεφο μὲ τρίψαλα κουφάρια.
. . . Μαρμαρωμένη ἀπόμεινα γιὰ μιὰ στιγμή, καὶ πάλι
Ξυπνῶ, ἀντρειεύομαι, τραβῶ πρὸς τὴν ἀνεμοζάλη.
Φτωχὸ πουλὶ μ' ἐξάφνισε τῆς μάχης ἡ φοβέρα,
Καὶ τὴ φωλιά μου ἀναζητῶ, καὶ θέλω τὸν πατέρα.
Σὲ 'λίγο τὸν ξαγνάντισα 'ς τὴν Τάπια τὴ μεγάλη
Μὲ τὸ 'ψηλό του τὸ κορμί, τὸ ξέσκεπο κεφάλι,
'Σ τὴ μέση, ἀρχιπαλλήκαρο· σκορπᾷ κάθε ματιά του
Γύρω του σπίθαις λεβεντιᾶς, πέρα φωτιαὶς θανάτου.
'Απάνου 'ς τὸ κανόνι του μὲ τὸ δαυλί του γέρνει,
Κανόνι ποῦ καμμιὰ φορὰ 'ς τὰ χέρια του τὸ πέρνει,
'Σαν ἀπαντάῃ 'ς τοῦ Πασᾶ μ' ἐκεῖνα τὰ κετάπια.
Λυσσομανοῦνε τὰ σκυλιὰ μὲ τὴ δική του τάπια,
Πλατειὰ χαλάστρ' ἀνοίγοντας σκαλώνουνε 'ς τὸ κάστρο
Καρφώνοντας τὴν κόκκινη σημαία μὲ τὸ ἄστρο,
Καὶ τὸ κανόνι τ' ἀκουστὸ ἀντάμ' ἀναταράζεται
Κι' ἀπὸ τὸ τὸ στύλο του γλυστρᾷ καὶ πέφτει καὶ ντρο-
[πιάζεται.
Βόηθα, Χριστὲ, μᾶς πήρανε, μᾶς 'φάγαν οἱ δαιμόνοι!
Ἔξαφνα—τόσῳ ἐλαφρὰ ποιὰ μάν' ἀνασηκώνει
Νὰ βάλῃ τὸ παιδάκι της σὲ κούνια πουπουλένια,
Ὅπως τὰ χέρια ἐκεῖα τὰ δυό,—τί χέρια σιδερένια!—
Π' ἁρπάζουν τὸ κανόνι;
'Σ τὴν ἀγκαλιὰ τὸ 'γιόμισε, 'σὰν πρῶτα τὸ στυλώνει,
Καὶ μ' ἕνα βροντοβόλημα, μ' ἕνα καλὸ σημάδι
Σωρὸ μὲ τὴ σημαία των τοὺς ἔστειλε τοῦ ἅδη,
Τσακεῖ τοὺς ἄλλους 'ς τὸ φευγιὸ, τοὺς βίχνει ἀπ' τὴ
[χαλάστρα,
Καὶ μιὰ περιγελάστρα
Καὶ μιὰ φωνὴ ἀκούεται μονάχα! Τουρκαλάδες!
Καί: Τουρκαλάδες! γύρω του οἱ λαμπροὶ παλλη-
[καράδες
'Αντιβοοῦνε καὶ γελοῦν, ἐκεῖ ποῦ ἀπὸ πέρα
Τὴν ἴδιαν ὥρα φτάνοντας ψιθύριζα: πατέρα!
'Εγύρισε, μ' ἐκύτταξε μὲ ξαφνισμένο 'μάτι,
Κι' ἐνῷ 'ς τὸ χέρι τὸ δαυλὶ τοῦ κανονιοῦ του ἐκράτει
Μ' ἀγκάλιασε γιὰ μιὰ στιγμὴ μὲ τ' ἄλλο τὸ ζερβίτου·
Τὸ χάρο 'ς τὸ 'να χέρι του, καὶ 'ς τ' ἄλλο τὴ ζωή του.
Τότε κοντά μας νιὸς ξανθὸς, θρεφτάρι τοῦ πολέμου,
Μὲ κύτταξε . . . δὲν ξέχασα τὸ μάτι του ποτέ μου.
Τὰ μακρυά μου τὰ μαλλιὰ 'ς ταῖς πλάταις εἶχαν πέσει,
Χρυσόζωνη ἐπρόβαλλεν ἡ λιγερή μου μέση
Καὶ ἄσπριζεν ὀλόγυμνος ὁ παχουλὸς λαιμός μου.
'Σ τὸ καρυοφύλλι του γυρτὸς ξεχάστηκεν ἐμπρός μου
Καὶ ντροπιασμένη ἔρριξα κι' ἐγὼ τὰ 'μάτια χάμου. . .
Ὁ νιὸς αὐτὸς ἐγίνηκε—παπούλης σας, παιδιά μου.

Σᾶς ἀγαπῶ, στολίδια μου, γεμάτα περηφάνια,
Τιμὴ καὶ δόξα, φέρμελη μὲ τὰ χρυσᾶ γαϊτάνια,
Μὲ τῶν πολέμων ταῖς βολιαῖς φλοκάτα, φουστανέλα,
Σᾶς ἀγαπῶ ἡ γερόντισσα μ' ὅλη τῆς νιᾶς τὴν τρέλλα.
'Σὰ' μῶβαναν τὰ στέφανα τοῦ γάμου 'ς τὸ κεφάλι
Τόση χαρὰ δὲν ἔνιωθα καὶ τόση παραζάλη
'Σὰν τὴ χαρὰ ποῦ σᾶς κυττῶ ριγμένα ἐδῶ μπροστά μου.
Καὶ μὲ τὸ κοντογοῦνί μου, μὲ τὸ χρυσὸ σαγιά μου
Δὲν ἐκαμάρωσα, ξανθὴ ποῦ ἤμουν μαυρομάτα,
Ὅσῳ καμάρωσα μ' ἐσᾶς, καμάρια μου φευγάτα.
Μ' ἐσᾶς, ρουχάκια μ', ἄνοιξε καλὸ τὸ ριζικό μου,
Μ' ἀγάπησαν, ἀγάπησα, καὶ ἠῦρα τὸν καλό μου,
Γλύτωσ' ἀπίστευτα μ' ἐσᾶς ἀπ' τῆς σκλαβιᾶς τὰ πάθη
Τὴ νύχτα ποῦ ἡ πατρίδα μας ἐκάηκε κι' ἐχάθη
Καὶ τὸν πατέρα μου κακὴ λαβωματιὰ πεθαίνει.
Μ' ἐσᾶς 'ς τὰ ὄρη ἔφτασα νεκρή, ξεψυχισμένη,
Μὰ 'ς τὸν ξανθὸ λεβέντη μου, 'ς τὴ φλογερή μου ἀγάπη
Δὲν ἐπαράδωκα κορμὶ βρισμένο ἀπ' τὸν 'Αράπη.

Τόρα 'σὰν ἔρθ' ἡ ὥρα μου καὶ φύγω καὶ πεθάνω,
'Εσεῖς νὰ τ' ἀπιθώσετε 'ς τὴν κάσα μου ἐπάνω.
Παιδιά μου, δὲ' μοῦ φαίνεται κακὸς ὁ χάρος τόσῳ
'Σὰ' συλλογιέμαι πῶς ἐκεῖ μαζῆ μ' αὐτὰ θὰ λυώσω.»

Καὶ 'ς τῆς γρηᾶς τὸ μάγουλο 'κύλισεν ἕνα δάκρυ.
Μὰ ἓν ἀπὸ τ' ἀγγόνια της κοιμήθηκε 'ς τὴν ἄκρη,
Καὶ καθὼς τὸ εἶδε ἡ γιαγιὰ μὲ τ' ἄγρυπνό της μάτι
Τὸ πῆρε 'ς τὸ μικροῦλι του γιὰ νὰ τὸ πάῃ κρεββάτι.
Καὶ τ' ἄλλα ποῦ ἀπόμειναν πηγαίναν ἕνα ἕνα
Καὶ ψηλαφοῦσαν κι' ἔβλεπαν μὲ μάτια θαμπωμένα
Τὴ φουστανέλα τὴ λευκὴ καὶ τὴ βαριὰ φλοκάτα
Καὶ τὴ χρυσῆ τὴ φέρμελη, καμάρια μας φευγάτα!

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσὴφ ὁ Β' περιώδευε ποτὲ ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ του. Συνήθειαν δ' εἶχε νὰ προηγῆται τῆς ἀκολουθίας του εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν, καὶ διεσκέδαζε πολὺ μὲ τὰς περιέργους ἐρωτήσεις καὶ τὴν πολυπραγμοσύνην τῶν ἀνθρώπων, παρ' οἷς κατέλυε. Φθάσας εἰς πολίχνιόν τι, ἐσταμάτησεν εἰς τὸν ταχυδρομικὸν σταθμὸν καὶ ἤρχισε νὰ ξυρίζηται μόνος του, ὅτε ἐλθοῦσα ἡ σύζυγος τοῦ ταχυδρομικοῦ ὑπαλλήλου τὸν ἐρωτᾷ μὴ τυχὸν ἦτο ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν ὁποῖον ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐπε-

ρίμενον.—«Ἐγὼ εἶμαι ποῦ ξυρίζω τὸν αὐτοκράτορα,» ἀπήντησε μειδιῶν ὁ Ἰωσήφ.

***

Ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ λόχος τις ἐκ Χαλκίδος. Ὁ λοχαγὸς Β' προσκαλεῖ ἀφ' ἑσπέρας τὸν ὑπηρέτην του καὶ τοῦ λέγει·

— Μιχάλη, αὔριο 'ς τῆς ἑξ θὰ κινήσουμε ἀπ' ἐδώ. Κύτταξε λοιπὸν 'ς τῆς πέντε νὰ ἔλθῃς νὰ μὲ ξυπνήσῃς.

— Πολὺ καλά, κύριε λοχαγέ.

Εἰς τὰς 3 μετὰ τὰ μεσάνυκτα ὁ Μιχάλης κτυπᾷ τὴν θύραν τοῦ λοχαγοῦ:

— Κύριε λοχαγέ, κύριε λοχαγέ!

— Τί εἶνε, Μιχάλη; μήπως εἶνε ὥρα νὰ σηκωθῶ;

— Ὄχι, κύριε λοχαγέ, ἤθελα μόνο νὰ σοῦ 'πῶ πῶς ἔχεις ἀκόμη δύο ὧραις νὰ κοιμηθῇς, γιατὶ τώρα δὰ ἐκτύπησε τρεῖς ἀπ' τὰ μεσάνυκτα!

***

Ἐν τῷ κακουργιοδικείῳ δικάζεται τις ἐπὶ πολὺ φυγοδικήσας. Ἀγορεύει ὁ συνήγορος. «Ὁ πελάτης μου, κύριοι, ὅστις πάντοτε ἔδειξε μέγιστον σεβασμὸν πρὸς τὴν δικαιοσύνην . . . . .»

Ὁ πρόεδρος (διακόπτων).—Ὦ! τὸ πιστεύω, γιὰ τοῦτο πάντοτε ἐφρόντισε νὰ βρίσκεται ὅσον τὸ δυνατὸν πλέον μακρὰν ἀπὸ αὐτήν!

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Εἰς τοῦτο συνίσταται ἡ τιμὴ διὰ τὸν ἄνδρα—εἰς τὸ νὰ καθιστᾷ διὰ πᾶσάν του πρᾶξιν ἑαυτὸν καὶ μόνον ὑπεύθυνον.

Ὁ φιλόδοξος λησμονεῖ τοὺς ἀντιζήλους οὓς ὑπεσκέλισε, μὴ βλέπων ἢ ἐκείνους οὓς ἔχει νὰ νικήσῃ ἔτι. Ἡ χαρά του ὅτι ὑπερίσχυσε τόσων ἀνταγωνιστῶν εἶνε μηδαμινὴ ἀπέναντι τῆς λύπης ἣν αἰσθάνεται τοῦ νὰ εὕρῃ ἕνα καὶ μόνον ἔτι ἀπέναντι ἑαυτοῦ. Τῆς φιλοδοξίας ἴδιον εἶνε νὰ μὴ θεωρῇ ποτὲ πρὸς τὰ ὀπίσω.

Τὰ ἀγαθὰ τότε εἶνε ἡμῖν εὐχάριστα, ὅταν ποιῶμεν καὶ ἄλλους μετόχους αὐτῶν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ἄχρι τοῦδε ἐνομίζετο ὅτι ὁ φιλοξενώτερος τῶν λαῶν τῆς γῆς ἦτο ὁ τῆς Σκωτίας, ἀλλ' ἐσχάτως περιηγητής, Σκῶτος μάλιστα τὴν καταγωγήν, τὸ βραβεῖον τῆς φιλοξενίας ἀπονέμει εἰς τὰς μαύρας φυλὰς τῶν Φιλιππίνων νήσων. Οἱ ἰθαγενεῖς κάτοικοι αὐτῶν πρὶν καθήσωσιν εἰς τὴν τράπεζαν προσκαλοῦσιν ὑψιφώνως, στρεφόμενοι ἀλληλοδιαδόχως πρὸς πάντα τὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος, οἱονδήποτε πεινῶντα νὰ πλησιάσῃ καὶ μετάσχῃ τοῦ γεύματος. Τὸ ἔθιμον τοῦτο τηρεῖται μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας, καθόσον ὁ παραμελήσας αὐτὸ καταδικάζεται εἰς θάνατον.

Ἐν Ἀμερικῇ εὑρέθη μέθοδος νὰ καθίσταται ὁ οἶνος *παλαιὸς* διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. *Παλαιὸς* δὲν εἶνε ἡ κατάλληλος λέξις, διότι καὶ τοι καταπληκτικὴ ἡ δύναμις τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, οὐδέποτε ὅμως θὰ κατορθώσῃ βέβαια καὶ νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου· οὐχ ἧττον ἐὰν δὲν καθιστᾷ τὸν οἶνον πολυχρόνιον, παρέχει ὅμως αὐτῷ ὅλας τὰς ἰδιότητας παλαιοῦ οἴνου, ὅπερ καὶ κυρίως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς. Ἐν Καλλιφορνίᾳ ὑπάρχει ἑταιρία λεγομένη Electric Liquor Company, ἤτοι *Ἠλεκτρικὴ Ἑταιρία τῶν οἰνοπνευμάτων*, ἥτις ἀναλαμβάνει νὰ καθιστᾷ ὡρίμους καὶ καθαρίζῃ διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος οἴνους καὶ ἄλλα οἰνοπνευματώδη ποτά. Ἀληθὲς ὅτι πρὸ πολλοῦ ἤδη ὑπάρχουσι μέσα, δι' ὧν καθαρίζεται ὁ πρόσφατος οἶνος καὶ τὰ πνευματώδη ποτὰ ἀπὸ ξένας οὐσίας, ἀλλ' ἡ διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ μέθοδος, ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν εὑρέτην αὐτῆς, ἀποδιώκει τελείως πᾶν ξένον ἐν τῷ οἴνῳ ὑγρόν, καὶ παρέχει εἰς τὸν οἶνον οὐ μόνον εὐάρεστον γεῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδιότητα νὰ διατηρῆται ἀβλαβής, ὡς εἰ ἦτο ἐν τῷ ὑπογείῳ ἐπὶ μακρὸν ἐγκεκλεισμένος. Ἐλαφροὶ ἐρυθροὶ οἶνοι μεταβάλλονται εἰς παλαιοὺς ἐν διαστήματι 3—5 ὡρῶν καὶ εἰς *κονιὰκ* ἐν διαστήματι 60 ὡρῶν.

Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἐκ Βοστώνης δόκτορος James, οἱ κωφάλαλοι εἰσὶν ἀπηλλαγμένοι τοῦ πάθους τοῦ ἰλίγγου καὶ τῆς ναυτίας. Ἑπομένως ὁ κ. James συμβουλεύει τοὺς ὑποφέροντας ἐκ ναυτίας νὰ βύωσι τὰ ὦτα αὐτῶν διὰ βάμβακος κατὰ τὰς θαλασσοπορίας. Ἡ περὶ τοῦ Ὀδυσσέως παράδοσις, συμβουλεύοντος τοῖς ἑταίροις αὐτοῦ νὰ βύωσι τὰ ὦτα διὰ κηροῦ ὅταν ἔπλεον ἐν σφοδρῶς κυμαινομένῃ θαλάσσῃ, φαίνεται ὅτι ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν βεβαίωσιν τοῦ δόκτορος James, ἐπιφέρει ἡ τοῦτο ἀναφέρουσα ἐφημερίς.

Βασίλισσα συγγραφεύς. — Τὸ νέον βιβλίον τῆς Ἀνάσσης τῆς Ἀγγλίας, ἀφηγούμενον τὴν ἐν Βαλμοράλ τῆς Σκωτίας διατριβήν της κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν, ἀφιεροῦται πράγματι, ὡς εἶχεν ἀγγελθῆ ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων, εἰς «τοὺς πιστοὺς Σκώτους ὀρεινοὺς καὶ εἰς τὸν πιστὸν φίλον καὶ ὑπηρέτην Ἰωάννην Βράουν». Περὶ τῆς πολιτικῆς οὐδεὶς γίνεται ἐν τῷ ἡμερολογίῳ λό-

γος. Ἡ βασίλισσα ἀφηγεῖται ἀφελῶς περιπετείας τοῦ ἰδιωτικοῦ της βίου. Τῇ 3 Ὀκτωβρίου 1870 γράφει· «Ἡ ἡμέρα αὕτη εἶνε σημαντική. Ἡ ἀγαπητή μου θυγάτηρ Λουΐζα ἐμνηστεύθη τῷ λόρδῳ Λόρν. Ὅτε ἐπανηρχόμεθα ἐκ τοῦ περιπάτου, ἡ Λουΐζα μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Λόρν ἐξωμολογήθη αὐτῇ τὴν ἀγάπην του καὶ ἐζήτησε τὴν χεῖρά της, αὕτη δὲ συνήνεσεν πεποιθυῖα ὅτι καὶ ἐγὼ θὰ συνήνουν. Ἡ εἴδησις δὲν μὲ εὗρεν ἀπαράσκευον· μὲ ἔθλιψεν ὅμως ἡ ἰδέα ὅτι ἔμελλον νὰ χωρισθῶ τῆς Λουΐζας. Οὐχ ἧττον συνήνεσα καὶ ἐδεήθην ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας της». Τὰς λυπηρὰς εἰδήσεις ἀνεκοίνου συνήθως τῇ ἀνάσσῃ μετὰ πολλῆς φειδοῦς ὁ εὐνοούμενος ἱπποκόμος Βράουν. Οὗτος ἀνέλαβε ν' ἀνακοινώσῃ αὐτῇ καὶ τὸν θάνατον τοῦ πρίγκηπος Λουδοβίκου Ναπολέοντος ἐν Ζουλανδίᾳ. «Ἐπὶ πολύ, γράφει ἡ βασίλισσα, δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐννοήσω. Ἀλλ' αἴφνης εἰσῆλθεν εἰς τὸν θάλαμον ἡ Βεατρίκη καὶ ἀνέκραξεν· «Ὁ αὐτοκρατορικὸς πρίγκηψ ἐφονεύθη!» Καὶ νῦν ἔτι μὲ κατέχει φρίκη χαράσσουσαν τὰς γραμμὰς ταύτας. Πτωχή, ἀγαπητὴ αὐτοκράτειρα! Ἀπώλεσε τὸ πᾶν, τὸ μονογενές της τέκνον.» Τοῦ ὀνόματος τοῦ Βράουν γίνεται μνεία ἐν πάσῃ σελίδι, εἰς αὐτὸν δ' ἀναφέρονται καὶ αἱ τελευταῖαι τοῦ βιβλίου γραμμαί. «Ὁ πιστὸς σύντροφος, γράφει ἡ ἄνασσα, οὗ τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ τοσάκις εἰς τὰς σελίδας ταύτας, ἀπεχωρίσθη ἐκείνης, ἣν ὑπηρέτησε μετὰ τοσαύτης ἀφοσιώσεως καὶ αὐταπαρνήσεως. Ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ὑγείας καὶ τῆς ῥώμης ἀνηρπάγη μετὰ τριήμερον μόνον νόσον τῇ 27 Μαρτίου 1883, ἀπέθανε δ' ἀπολαύων τῆς ὑπολήψεως καὶ ἀγάπης πάντων τῶν γνωρισάντων τὴν ἀξίαν του. Ἡ ἀπώλειά του, ἐπελθοῦσα καθ' ὃν χρόνον ἤμην μόνη καὶ ἀσθενής, ὑπῆρξε δι' ἐμὲ ἀνεπανόρθωτος. Ἀπήλαυεν ὅλης μου τῆς ἐμπιστοσύνης. Τὴν ἔλλειψίν του αἰσθάνομαι ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν, ἀνὰ πᾶσαν ὥραν. Ἐκτήσατο τὴν ἰσόβιον εὐγνωμοσύνην μου διὰ τῆς μεριμνης του καὶ τῆς ἀφοσιώσεώς του. Ὅ,τι ἔγραψα περὶ αὐτοῦ εἶνε ἀσθενὴς ἀπήχησις τῆς ἀληθείας. Οὐδέποτε στήθη ἀνθρώπινα ἐνέκλεισαν καρδίαν εὐγενεστέραν, πιστοτέραν, θερμοτέραν καὶ συμπαθεστέραν».

Ἡ πόλις Δούραμ ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνήγειρεν ἐσχάτως ἀνδριάντα εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Μάκδοναλδ, ἕνα τῶν θερμουργοτάτων ὑπερασπιστῶν τῶν ἐργατικῶν τῆς Ἀγγλίας τάξεων. Ὁ Μάκδοναλδ διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐπιμονῆς κατώρθωσε ν' ἀποκτήσῃ μεγίστην ὑπόληψιν, ἀπὸ ἁπλοῦ δὲ μεταλλευτοῦ ἐν τοῖς ἀνθρακωρυχείοις τῆς Λαγκασίρης νὰ παρακαθήσῃ ἐν τῷ Βρετανικῷ Κοινοβουλίῳ ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς πόλεως Στάτφορδ. Ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ὑπέκλεπτεν ὥρας ἐκ τοῦ ὕπνου του ἀφιερῶν αὐτὰς εἰς τὴν σπουδήν· μόλις παραιτῶν τὴν σκαπάνην τοῦ μεταλλωρύχου ἐπελαμβάνετο τῆς ἀναγνώσεως ὠφελίμων συγγραμμάτων, οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν ἔβαινε μορφούμενος. Ἔμαθεν οὐ μόνον τὰς κυριωτέρας τῶν ὁμιλουμένων γλωσσῶν ἀλλὰ καὶ τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, καθ' ὅλον δὲ τοῦτο τὸ διάστημα ἐμόχθει ἐπὶ δεκαπέντε ὥρας ἐν τοῖς ἀνθρακωρυχείοις. Μετέβη εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Γλασκόβης, ὅπου ταχέως σπουδαίας ἐποιήσατο προόδους· ἀλλ' ἦτο πένης καὶ κατὰ τὰς διακοπὰς ὑπέστρεφεν εἰς τὸ ἀνθρακωρυχεῖον, ἐνεδύετο τὴν προτέραν αὐτοῦ στολήν, καὶ ἀνελάμβανε τὴν σκαπάνην ὅπως κερδήσῃ χρήματα πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ. Δεκαεναέτης ἤδη ὢν τοσαῦτα εἶχεν ἀποθησαυρίσει πορίσματα παρατηρήσεως καὶ μελέτης, ὥστ' ἐθεωρεῖτο ὡς αὐθεντία περὶ παντὸς εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν μεταλλείων ἀφορῶντος, οὕτω δὲ πρῶτος αὐτὸς κατήγγειλε τὴν χρησιμοποίησιν τῶν γυναικῶν ἐν τοῖς ἀνθρακωρυχείοις. Μετ' ὀλίγον ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀρχηγὸς πάντων τῶν μεταλλωρύχων τῆς Σκωτίας, βραδύτερον δὲ οἱ τοῖς Ἀγγλίας ἐξέλεξαν αὐτὸν βουλευτήν των.

Διὰ τῆς ἐπαγωγοῦ εὐγλωττίας του ἀνεδείχθη εἷς τῶν ἰσχυροτάτων παρὰ ταῖς ἐργατικαῖς τάξεσι ῥητόρων. Καθηγητὴς γενόμενος τὸ πρῶτον συνέστησεν εἶτα πρακτορεῖον μεταλλουργείων, ἡ παροιμιώδης δὲ τιμιότης του προσείλκυσεν αὐτῷ παμπληθῆ πελατείαν· ὁ ταπεινὸς ἐργάτης κατέστη πλούσιος καὶ κατέστη συνάμα δύναμις, ἣν ἠναγκάζοντο νὰ ὑπολογίζωσιν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες πάντων τῶν κομμάτων.

Συνετέλεσεν εἴπερ τις καὶ ἄλλος εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ περὶ τοῦ κανονισμοῦ τῶν μεταλλουργείων νόμου, μετέσχε δὲ πασῶν τῶν ἐπιτροπειῶν ὅσαι ἐξελέγησαν ὅπως ἐξετάσωσι ζητήματα ἀφορῶντα εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις καὶ ὅτε τὸ πρῶτον κατέλαβε τὸ ἑδώλιον αὐτοῦ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ τοῦ Οὐεστμίνστερ θερμῶς ἀνευφημήθη ὑπὸ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν συναδέλφων αὐτοῦ φιλελευθέρων, ῥιζοσπαστῶν, οὐίγκων ἢ τόρεων· προσηγόρευον δ' οὗτοι ἐν αὐτῷ τὸν θρίαμβον τῆς ἐργασίας καὶ τῆς τιμιότητος κατὰ πάντων τῶν κωλυμάτων τῆς ἀφανείας καὶ τῆς ἐνδείας τῶν εἰκοσιπέντε πρώτων ἐτῶν τοῦ βίου αὐτοῦ.

Πάντες συνεβουλεύοντο αὐτόν, καὶ ἤκουον μετὰ σεβασμοῦ τὰς παρατηρήσεις καὶ τὰς ἀγορεύσεις του, ὅτε δ' ὁ μέγας οὗτος ἀθλητὴς ἐτελεύτησεν, ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων παμψηφεὶ ἐξεδήλωσε τὸν μέγαν πρὸς αὐτὸν σεβασμόν της ἐπὶ ταῖς ὑπηρεσίαις, ἃς παρεῖχε κατὰ τὸ μακρὸν καὶ ἐπίπονον στάδιόν του.

Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἀνδρέου Κορομηλᾶ 1884, — Β' 733.